

فصل دوم

نقاشی

الف) دانستنی‌های معلّم

۱- نقاشی کودکان

نقاشی کودکان حاصل تصور ذهنی آنها از جهان پیرامونشان است. این نقاشی‌ها به ما نشان می‌دهد که هر یک از کودکان جهان را به چه شکلی می‌بینند. به همین دلیل، باید آنها را آزاد گذاشت تا دنیای ذهنی خود را به تصویر بکشند. کودکان به مرور زمان با جهان پیرامون خود آشنا می‌شوند. آنها بیشتر اطلاعات خود را از طریق دیدن دریافت می‌کنند. سپس با تخیل خود به هر چیز شکل و رنگی تازه می‌بخشند. کودکان در نقاشی‌های خود تمایلات، آرزوها، آنچه را دوست دارند و مایه شادی آنهاست و هر آن چه را دوست ندارند و باعث ترس و اضطرابشان می‌شود، به تصویر می‌کشند و از این طریق، تجربه‌های خود را مرور و بیان می‌کنند.

علاقه کودکان به نقاشی غریزی است و می‌توان آن را از نخستین سال‌های زندگی در آنها مشاهده کرد. کودکان با هرچه در دسترسشان باشد، طرح‌هایی می‌کشند که متناسب با سن، تجربیات و روحیه آنهاست. این طرح‌ها به مرور زمان و با رشد کودکان کامل‌تر می‌شوند. هرچه اطلاعات دریافتی آنها از جهان پیرامون دقیق‌تر باشد، نقاشی‌هایی که می‌کشند تعداد بیشتری از واقعیت‌های محیط را منعکس خواهد کرد. بنابراین، نقاشی گاه «آماده سازی و گاه محصول آمادگی» است. قبل از اجرای فعالیت، دریافت اطلاعات در مورد موضوع نقاشی اهمیت زیادی دارد. کشیدن نقاشی از یک سو، بازی و سرگرمی است و به رشد ذهنی و پیشرفت توانایی‌های کودکان یاری می‌رساند و از سوی دیگر نشان‌دهنده میزان رشد تفکر نمادین در اوست. اگر شرایط فعالیت هنری برای کودکان فراهم نشود، نیازهای درونی آنها بی‌جواب می‌ماند؛ زیرا هنوز توانایی کافی برای بیان عواطف خود از طریق زبان را ندارند و به همین دلیل، احساسات خود را به کمک شکل‌ها و رنگ‌ها بیان می‌کنند. نقاشی و ساختن چیزهای تازه برای کودکان به معنای سازنده، توانا، مفید و مبتکر بودن است و تأثیر زیادی بر شخصیت آنها می‌گذارد. از این رو به هیچ وجه نباید کودکان را وادار به تقلید از الگو یا مدل خاصی کرد تا بتوانند ایده‌های خود را آزادانه اجرا کنند و از درون ارضا شوند. در روش‌های آموزش قدیم (تقلید از الگو) کودکان هرگز دید شخصی خود از جهان پیرامون را تجربه نمی‌کردند. امروزه در سراسر جهان ارائه الگو یا آموزش مستقیم طراحی و نقاشی به کودکان به کلی مردود است؛ زیرا مشخص شده است که تحمیل تصاویر و معیارهای هنری بزرگسالان^۱ به کودکان مانع رشد ذهنی، خلاقیت فردی و شکل‌گیری شخصیت آنها می‌شود. در روش آموزش غیرمستقیم، معلم پس از طرح موضوع، ارائه اطلاعات^۲ و ایجاد انگیزه، کودکان را آزاد می‌گذارد تا با شکل‌ها و رنگ‌های دلخواه خود نقاشی بکشند و تصاویر متنوع و ابتکاری ارائه دهند. به این ترتیب، آنها نه تنها مجبور نیستند از مدل‌هایی تقلید کنند که از نظر ذهنی با آنها ارتباط برقرار نمی‌کنند بلکه با انجام دادن فعالیت‌های خود خواسته، تخیل و تجسم موضوع و اجرای آنها، توانایی‌های خود را کشف می‌کنند. در این روش به تعداد کودکان، نمونه‌هایی متنوع از یک موضوع تصویر می‌شود. براساس این دیدگاه، نقاشی کودکان محملی است برای رشد خلاقیت و بیان خویشتن. چنین کاری بیشتر جنبه تربیتی دارد. فعالیت‌های نقاشی در برنامه هنر دوره ابتدایی به نحوی طراحی شده‌اند که ضمن آشنا کردن کودکان با موضوعات مختلف و شرکت در برنامه‌های خلاق، توانایی‌های ذهنی آنان را پرورش می‌دهد و باعث پیشرفت آنان در زمینه کشیدن شکل‌های مختلف و کاربرد انواع رنگ‌ها می‌شود.

۱- آشنا کردن کودکان با آثار هنری ارزشمند مختلف از الزامات برنامه هنر است که به تقویت قدرت بصری و تربیت ذوق زیبایی‌شناسی کودکان می‌انجامد ولی تقلید

از نمونه‌های هنری در برنامه به هیچ وجه مجاز نیست.

۲- هنگام اجرای فعالیت هر نوع نمونه اطلاعاتی را باید از جلوی چشم دانش آموزان برداشت.

۲- مبانی نقاشی کودکان

مهم‌ترین ویژگی نقاشی کودکان غلبه تصاویر ذهنی آنها بر تصاویر عینی (واقعی) است. کودکان واقعاً چه می‌بینند؟ آنها به چه چیزهایی توجه می‌کنند؟ معلم می‌تواند فرصت‌هایی را فراهم کند که آنها بتوانند همه چیز را دقیق‌تر و با حساسیت بیشتری مشاهده^۱ کنند. مشاهده دقیق به طور مستقیم بر نقاشی‌هایی که می‌کشند، تأثیر می‌گذارد. آنها به مرور و طی برنامه‌های متنوع می‌آموزند که به ویژگی‌های مختلف پدیده‌ها توجه کنند.

با فراهم کردن فرصت‌های حضور در موقعیت‌های متنوع، به کودکان کمک می‌کنیم تا برداشت‌های ذهنی خود را از هر موضوع با کشیدن نقاشی ارائه دهند. موضوعات پیشنهادی باید برای دانش‌آموزان جالب و جدید باشد و خود آنها در انتخاب موضوع مشارکت داشته باشند. معلم با همفکری دانش‌آموزان موضوع را انتخاب می‌کند. تشویق کودکان در هر مرحله از کار به آنها اطمینان می‌دهد که هرچه بکشند زیبا و جالب است و در زنگ هنر به خصوصیات فردی هر یک از آنها احترام گذاشته می‌شود. بنابراین، آنها آزادی انتخاب، شهامت ارائه ایده‌ها، اعتماد به نفس و مهارت تجسم بخشیدن به تصویر ذهنی خود را می‌آموزند.

در جهان امروز، کودکان تحت تأثیر تصاویر مختلف تلویزیونی، سینما، مجله‌ها، اعلان‌ها، پوسترها، جلد‌های کتاب، روزنامه‌ها، طرح‌های بسته‌بندی و ... قرار می‌گیرند که بر سلیقه تصویری آنها (که در حال شکل‌گیری است) تأثیر می‌گذارد. در برنامه درس هنر با وجود تجربه‌های متنوع هنری و آشنایی با طبیعت و آثار هنری، تأثیر تصاویر کلیشه‌ای کاهش می‌یابد و کودکان به زیبایی‌های اصیل و ارزشمند تمایل پیدا می‌کنند.

کودکی که دقیق مشاهده می‌کند، از پدیده‌های مختلف شناخت بیشتری دارد، بهتر درک می‌کند و هنگام فعالیت هنری اثر کامل‌تر و زیباتری ارائه می‌دهد. اگر ارتباط او با طبیعت و محیط اطراف سطحی و شناخت و تجربه‌اش ضعیف باشد، هنگام کار کردن احساس ناتوانی می‌کند یا به سادگی از کلیشه‌های متداول هنری پیروی می‌کند و ابتکار و خلاقیتی از خود نشان نمی‌دهد.^۲

۳- ویژگی‌های نقاشی کودکان

در نقاشی کودکان تجسم شکل‌ها، موقعیت‌ها و رنگ‌ها جالب، بدیع و گاه عجیب است. عواطف و افکار کودکان از طریق تغییر شکل‌ها، رنگ‌ها، جابه‌جایی عناصر با بزرگ و کوچک کشیدن تصاویر نشان داده می‌شود. کودکان هرچه را بهتر می‌شناسند بزرگ‌تر می‌کشند (اغلب خود را از پدر و مادرشان بزرگ‌تر می‌کشند)، آنچه را می‌کشند به دلخواه رنگ آمیزی

۱- مشاهده شامل دیدن، شنیدن، بوییدن، لمس کردن و چشیدن است.

۲- این ویژگی در بزرگ‌سالی به پیروی از مدهای لباس، مبلمان، ... تبدیل می‌شود و الگوی مصرف و دنباله روی از جریان‌های کاذب هنری را در ذهن تثبیت می‌کند اما کودکانی که کارهای ابتکاری و خلاق را تجربه کرده و مورد تأیید و تشویق قرار گرفته‌اند، مبتکر خواهند ماند و نیازی به دنباله روی از مدهای مختلف ندارند.

می‌کنند (مانند گربه قرمز یا آسمان صورتی)، فضاها را با هم تلفیق می‌کنند (فضای داخل اتاق و بیرون را با هم تصویر می‌کنند) و وقایع پی‌درپی را به صورت هم‌زمان نشان می‌دهند (برای مثال در داستان «کدوی قلقله زن» پیرزن را در حال رفتن به خانه دخترش در قسمتی از صفحه و او را داخل کدو در حال برگشت، در قسمت دیگر صفحه نشان می‌دهند). آنچه را در واقعیت دیده نمی‌شود تصویر می‌کنند (مانند بچه‌ای که در شکم مادر است)، حالت و زاویه اشیاء و موجودات را تغییر می‌دهند (کشیدن درختان اطراف جاده به صورت خوابیده یا نمایش دادن پایه‌های میز از چهار طرف آن) و بسیاری از پدیده‌ها را به صورت جان‌دار نمایش می‌دهند (مانند ماه و خورشید با چشم و ابرو).

نقاشی کردن با این ویژگی‌ها کودکان را ارضا می‌کند و به آنها احساس لذت می‌دهد. اگرچه این ویژگی‌ها در کودکان مشترک است، هر یک از آنها در نقاشی روش خاص خود را به کار می‌برد. به مرور زمان و با رشد جسمی و ذهنی کودک، این ویژگی‌ها از بین می‌روند و دید کودکان به بزرگسالان نزدیک می‌شود. به همین دلیل، در اواخر دوره ابتدایی آنها کم‌کم از دنیای تخیلی خود به دنیای واقعی گرایش پیدا می‌کنند و مایل‌اند مانند بزرگسالان نقاشی کنند.

کودکان به تدریج بر عضلات دست خود و چگونگی استفاده از ابزارهای نقاشی مسلط می‌شوند، شناخت آنها از جهان پیرامون و تنوع شکل‌ها و رنگ‌ها به مرور بیشتر می‌شود و می‌توانند در مورد آنچه کشیده‌اند، توضیح دهند و احساسات و افکار خود را بیان کنند. بنابراین، تحمیل برنامه‌ها، ارائه روش‌های نامناسب و تحقیر کودکان یا آثارشان باعث می‌شود آنها دلسرد شوند و اشتیاق خود را برای نقاشی کشیدن از دست بدهند. در این صورت، کودکان نه تنها یکی از لذت‌های بزرگ زندگی خود بلکه یکی از راه‌های اساسی بیان احساسات و افکار خود را از دست می‌دهند و یک امکان پرورش خلاقیت از آنها سلب می‌شود.

بنابراین، در هیچ شرایطی برای کودکان شکلی نکشید، برای آنها رنگ انتخاب نکنید و الگو یا مدل نقاشی در اختیارشان قرار ندهید. فقط به آنها کمک کنید تا همه چیز را با دقت ببینند و تصاویر ذهنی خود را بکشند. سپس آنها را تشویق و کارشان را تأیید کنید. معیار سنجش موفقیت معلم در کلاس، ارائه کارهای متنوع است.

ویژگی‌های نقاشی دانش‌آموزان در پایه‌های چهارم، پنجم و ششم : کودکان در سنین آغازین، نقاشی آنچه را از کسی یا چیزی می‌دانند می‌کشند نه آن چیزی را که می‌بینند.

تقریباً از اوایل ۸ تا ۹ سالگی، کودک وارد مرحله واقع بینی بصری می‌شود؛ یعنی، اشیاء را شبیه خود آنها می‌کشد و دیگر افکار عاطفی خویش را در معرفی اشیاء به کار نمی‌گیرند. هر چه دانش‌آموزان به سال‌های پایانی دوره ابتدایی نزدیک‌تر می‌شوند، ویژگی‌های زیر در نقاشی‌های آنان بیشتر مشاهده می‌شود :

- ۱- می‌توانند اجزای مختلف موضوع نقاشی را در ذهن خود به خوبی مجسم کنند.
- ۲- با تمرکز بیشتر و در مدت زمان طولانی‌تری بر روی نقاشی خود کار می‌کنند.
- ۳- در ایجاد هماهنگی بین ذهن، چشم و دست پیشرفت کرده و در استفاده از ابزارها نسبت به دوره قبل، تسلط بیشتری می‌یابند.

۴- موضوعات را کامل‌تر و با جزئیات بیشتر نشان می‌دهند؛ گاه مویرگ‌های چشم، بند انگشتان دست، دندان‌های زیبای لب‌ها و ... را با دقت نشان می‌دهند.

۵- در ایجاد ارتباط میان موضوعات و سوژه‌های نقاشی، نظم و هماهنگی بیشتری ایجاد می‌کنند. تفاوت انسان‌ها و موجودات را به خوبی نمایش می‌دهند و با علاقه، مراحل زندگی گیاهان، حیوانات و بسیاری از جنبه‌های گوناگون طبیعت را در کارهای خود نشان می‌دهند.

۶- به تناسبات و جزئیات اشیا و موجودات توجه و دقت بیشتری دارند و تلاش می‌کنند هر چیزی را مانند واقعیت به تصویر بکشند (مانند تناسب میان انسان و فضا).

۷- به طور کلی، نسبت به محیط اطراف خود عکس العمل بیشتری نشان می‌دهند؛ برای مثال، فضای نقاشی را با اجزای متنوع مرتبط با موضوع پر می‌کنند.

۸- اشیا و موجودات را با تناسب بهتری نشان می‌دهند.

۹- در نقاشی عمق فضا را نشان می‌دهند و احساس دوری و نزدیکی ایجاد می‌کنند. اشیا و موجودات دورتر را کوچکتر و در قسمت بالای صفحه ترسیم می‌کنند.

۱۰- در رنگ آمیزی بیشتر به رنگ‌های واقعی توجه می‌کنند.

۱۱- به موضوعاتی که حرکت را نشان می‌دهند، علاقه زیادی دارند.

۱۲- به طور کلی، در اغلب موارد از کار خود احساس رضایت نمی‌کنند؛ چون به دید واقعی (عینی) نزدیک‌تر شده‌اند ولی هنوز توانایی کامل برای کشیدن آن را ندارند. به همین دلیل، از نقاشی خود دل‌سرد می‌شوند و به تشویق و راهنمایی بیشتری نیاز دارند. وقتی معلم آنها را در فعالیت‌های گروهی شرکت دهد، قابلیت‌های خود را بیشتر باور می‌کنند.

۱۳- برای همکاری و مسئولیت‌پذیری آمادگی بیشتری دارند و به کارهای گروهی و تجربه‌های تازه علاقه زیادی نشان می‌دهند.

۱۴- به تجربه موارد تازه و روش‌های جدید علاقه زیادی پیدا می‌کنند.

۱۵- علاوه بر پیشرفت‌های ذهنی و جسمی برای نقاشی، در ارزشیابی کار خود و دیگران هم پیشرفت می‌کنند.

۴- روش کار با کودکان

شما در ساعت نقاشی می‌توانید به دو روش به تصاویر ذهنی کودکان راه یابید: تصویرسازی و تصویر یابی.

روش اول تصویرسازی: کودکان روی موضوع خاص و معینی (مثل گل‌ها، پرندگان و ...) تمرکز می‌کنند و سپس تصاویر ذهنی خود را از آن ارائه می‌دهند. در برنامه هنر ابتدایی این روش را که با طرح موضوعی مشخص برای نقاشی آغاز می‌شود، تصویرسازی^۱ می‌نامیم. برای اجرای برنامه‌های تصویرسازی موضوع مناسب هر گروه سنی را با هم فکری دانش‌آموزان، انتخاب کنید. در واقع، ارائه موضوعات مختلف برای نقاشی فقط بهانه‌ای برای دست‌یابی به گنجینه تصاویری است که در ذهن کودکان وجود دارد. پس از انتخاب موضوع، دانش‌آموزان را به گفت و گو درباره ویژگی‌های آن سوژه هدایت کنید تا اطلاعات خود را با هم مبادله کنند. سپس با بیان ویژگی‌های موضوع، نشان دادن نمونه‌های طبیعی^۲ در دسترس، عکس، فیلم، CD تصاویر و ... متناسب با موضوع، اطلاعات آنها را تکمیل کنید. گاه شما اطلاعات را قبلاً از طریق گردش در طبیعت یا بازدید از فضای خاصی (کارگاه، موزه و ...) به دانش‌آموزان داده‌اید و در کلاس گفت و گویی برای مرور اطلاعات میان دانش‌آموزان انجام می‌شود. در همه این موارد می‌توانید کودکان را به جمع‌آوری اطلاعات تشویق کنید و روش جمع‌آوری اطلاعات را به آنها بیاموزید. زمانی را قرار دهید تا آنها درباره نمونه‌های خاصی که برای یک موضوع جمع‌آوری کرده‌اند، روش ارائه و نگهداری و استفاده از آن نمونه‌ها، با هم گفت و گو کنند.

در سال‌های اولیه دوره ابتدایی کودکان به رنگ‌ها و اندازه‌ها و حتی شکل‌های ذهنی خود بیش از آنچه در واقع می‌بینند، گرایش دارند و توجه به واقعیات به مرور زمان در آنها به وجود می‌آید. به همین دلیل، شما باید در هر فرصت مناسب توجه آنها را به پدیده‌های متنوع طبیعت و دست ساخته‌های بشر جلب کنید و دقیق دیدن و توجه به جزئیات موضوعات مختلف را به آنها بیاموزید تا برایشان به صورت عادت درآید. به کودکان بیاموزید که همه چیز را از زوایای مختلف بررسی کنند، به هیچ چیز سطحی ننگرند، اشیاء و موجودات مختلف را از نظر اندازه، شکل، رنگ، بافت، ... با هم مقایسه کنند و نقاط

۱- این عنوان با اصطلاح تصویرسازی حرفه‌ای بزرگسالان متفاوت است و قراردادی برای برنامه هنر دوره ابتدایی است.

۲- برای مثال، دیدن یک ذرت در کلاس و مشاهده قسمت‌های مختلف، برش عرض و طولی، بررسی کیفیت شکل، رنگ، بافت و حالت هر قسمت آن برای کودکان جالب و تأثیرگذار است.

مشترک و تفاوت‌های آنها را به خاطر بسپارند. توجه به این ویژگی‌ها به کودکان کمک می‌کند تا تصویری دقیق از هر چیز را به ذهن خود بسپارند و هنگام اجرای فعالیت‌های مختلف از آنها استفاده کنند. پس از ارائه اطلاعات، نمونه‌ها و عکس‌ها از آنها بخواهید که موضوع مورد نظر را نقاشی کنند. پیش از شروع کار، نمونه‌ها و عکس‌ها را از نظر آنها پنهان کنید تا بر اساس تصاویر ذهنی خود نقاشی کنند. درحین کار، دانش‌آموزان را راهنمایی و تشویق کنید تا کار خود را کامل کنند. در هر کاری به بهترین جنبه توجه و آن را تشویق کنید. تأکید بر نکات مثبت و نقاط قوت کار باعث می‌شود آنها در کار خود و دیگران به این نکات توجه کنند. پس از اتمام کار، زمانی را تعیین کنید تا دانش‌آموزان کارهای خود را به نمایش بگذارند و در مورد فرایند تولید هنری، موضوع و ویژگی‌های کارها با یکدیگر گفت و گو کنند. در کلاس هنر آثار همه کودکان پذیرفته می‌شود و معلم همه دانش‌آموزان را تشویق می‌کند و می‌کوشد توانایی کودکان را برای ارائه تصاویری کامل‌تر و زیباتر به مرور زمان بالا ببرد.

روش دوم تصویربازی: از ابتدا موضوع مشخصی برای نقاشی وجود ندارد و فعالیتی بازی گونه با خطوط، شکل‌ها یا لکه‌های رنگی انجام می‌شود. سپس، دانش‌آموزان شکل‌های آشنایی را از میان این نمونه‌ها می‌یابند و با تکمیل آنها تصاویر مورد نظر خود را می‌کشند. هر قدر تجربیات کودکان در زمینه برنامه‌های تصویرسازی بیشتر و غنی‌تر باشد، در برنامه‌های تصویربازی، نقاشی‌های بهتر و کامل‌تری می‌کشند. این برنامه خلاقیت تصویری کودکان را تقویت می‌کند.

در کلاس هنر هیچ کودکی مجبور نیست نقاشی بکشد. معلم با ایجاد انگیزه و تشویق دانش‌آموزان شوق نقاشی کشیدن را در آنها ایجاد می‌کند. در صورتی که کودکی تمایل به نقاشی ندارد، می‌تواند هر فعالیت هنری دیگری را که مورد علاقه اوست و به فضای کلاس لطمه نمی‌زند (تمرکز دیگران را از بین نمی‌برد)، انجام دهد. تأکید زیاد معلم بر یک فعالیت یا اصرار بر انجام دادن کاری خاص ضرورت ندارد. در بعضی موارد، کودکان مایل به انجام دادن بعضی از فعالیت‌ها نیستند؛ زیرا با روحیه آنها سازگاری ندارد. اگر آنها را مجبور کنیم نقاشی بکشند، ممکن است کاغذ خود را پاره کنند. معلم آگاه سعی می‌کند با هدایت کودکان و جلب توجه آنها به جذابیت‌های فعالیت، مانع به وجود آمدن چنین شرایطی شود.

۵- وسایل و ابزار نقاشی

برای آشنایی با مباحث این بخش می‌توانید به کتاب «راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم و سوم» یا لوح فشرده ضمیمه کتاب مراجعه کنید.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

مهم‌ترین عامل در اجرای برنامه، وجود معلم هوشیار و خلاق است که حساسیت دانش‌آموزان را به هنگام مشاهده و خلاقیت آنها را در جریان فعالیت‌ها تقویت و تشویق می‌کند. هیچ‌گاه کودکان را به انجام دادن کاری وادار نکنید بلکه با آگاهی از روحیات آنها، سعی کنید بهترین فرصت‌ها را برای رشد ذهنی و پیشرفت توانایی‌های مختلف‌شان فراهم سازید.

۱- توصیه‌هایی برای اجرای برنامه نقاشی

۱- اجرای همه فعالیت‌ها با ارائه اطلاعات و گفت‌وگو در مورد موضوع انتخابی آغاز می‌شود. شما می‌توانید با نشان دادن تصویر، طرح سؤال، بیان ویژگی‌های موضوع، ارائه اطلاعات لازم، ذهن دانش‌آموزان را روی موضوع متمرکز کنید. در همه پایه‌ها پس از ارائه اطلاعات، تصاویر یا نمونه‌هایی که به دانش‌آموزان نشان داده شده‌اند، بایستی پنهان شوند تا آنها تصاویر ذهنی خود از موضوع را ترسیم کنند و به جای تقلید از نمونه‌های ارائه شده، اثر هنری خویش را خلق کنند.

۲- پس از انتخاب موضوع (موضوعات از ساده به پیچیده و متناسب با پایه‌های تحصیلی انتخاب می‌شوند)، ایجاد انگیزه (موضوعات و روش‌هایی که برای ارائه اطلاعات به کار گرفته می‌شوند، باید متنوع و جذاب باشند تا کودکان را به شوق بیاورند) باعث تمرکز دانش‌آموزان روی موضوع می‌شود.

۳- به دانش‌آموزان یاد دهید که قبل از شروع نقاشی در مورد موضوع فکر کنند، با دیگران مشورت کنند، از منابع در دسترس (کتاب، مجله، تلویزیون و.....) اطلاعاتی پیرامون موضوع گردآورند (به ویژه اطلاعات بصری)، آن را در ذهن خود مجسم کنند (یا در خیال خود بسازند)، در مورد ابزار و روش کار خود، انتخاب شکل، اندازه، رنگ و محل قرارگیری جزئیات در صفحه بیندیشند و تصمیم بگیرند. (آنها آزادند با هر ابزار و موادی که در اختیار دارند، نقاشی کنند.^۱). بعد، نقاشی دلخواه خود را بکشند تا به تدریج این روش برای آنها به صورت عادت درآید.^۲ به این ترتیب، موضوع در ذهن دانش‌آموزان تجسم می‌یابد و قدرت تخیل آنها بارور می‌شود.

۱- به جز وسایلی که برای سلامت آنها خطرناک است؛ مانند مازیک و رنگ پارچه.

۲- البته انتظار این است که دانش‌آموزان این روش‌ها را در پایه‌های اول، دوم و سوم تجربه کرده و با آنها کاملاً آشنا باشند و بتوانند آنها را اجرا کنند.

۴- شما پس از دیدن شکل‌های ساده، عجیب یا غیر کاملی که کودکان می‌کشند، باید با آنها گفت و گو کنید و با طرح سؤالات مناسب ذهن آنها را به سمت برطرف کردن ضعف‌های کارشان هدایت کنید. معلم آگاه در هر شرایطی ضمن تشویق دانش‌آموزان، بر نقاط قوت کار آنها تأکید می‌کند. به این ترتیب، اعتماد به نفس کودکان بیشتر می‌شود. با این روش، آنها درمی‌یابند که دنیای ذهنی و توانایی‌شان در اجرا مورد تأیید است. پس به تقلید از مدل‌های نقاشی یا کار هم‌کلاسی‌های خود نمی‌پردازند.

۵- نکته مهم در فعالیت‌های هنری کودکان این است که همه آنها به‌طور یک‌نواخت رشد نمی‌کنند. از پایه سوم تغییرات محسوسی در نقاشی کودکان ایجاد می‌شود که در مورد همه آنان هم زمان و به یک اندازه صورت نمی‌گیرد. شرایط مختلف جسمی، روحی، خانوادگی، آموزشی و محیط اجتماعی در ایجاد تغییرات یا به تعویق افتادن آنها مؤثر است.

۶- از پایه چهارم، بعضی از فعالیت‌های نقاشی حذف و فعالیت‌های جدیدی اضافه می‌شود و نقاشی با موضوع معین و نقاشی برای قصه، پیچیده‌تر می‌گردد. بهتر است در پایه‌های چهارم و پنجم و ششم اندازه کارها بزرگتر و تعداد فعالیت‌های گروهی و تلفیقی بیشتر شود. به علاوه، دانش‌آموزان در انتخاب موضوع نقاشی، مواد و وسایل و روش کار شرکت فعال داشته باشند.

۷- در فعالیت نقاشی چنانچه دانش‌آموزی در ترسیم موضوعات و بعضی از شکل‌ها با مشکل مواجه است و به کمک نیاز دارد، می‌توانید از روش دایره‌ها استفاده کنید.

* روش دایره‌ها: دایره شکلی آشنا برای کودکان است. آنها می‌توانند اجزای مختلف هر پدیده‌ای را به کمک دایره‌ها ترسیم و جزئیات هر بخش را به آن اضافه کنند (برای مثال ابتدا دایره‌ای به جای سرگربه بکشند و سپس گوش و چشم و بینی را به آن اضافه کنند. آنگاه دایره دیگری به جای بدن گربه بکشند و دست‌ها، پاها و دم گربه را به آن وصل کنند).

به این ترتیب، یک موضوع به چند قسمت تقسیم می‌شود و ترسیم آن برای کودکان دشوار نیست. در واقع، آنها مجبور نیستند یک‌باره به همه قسمت‌های موضوع بیندیشند و آن را ترسیم کنند. وقتی کودکان تصویر نهایی را می‌بینند، به توانایی خود پی می‌برند و اعتماد به نفس پیدا می‌کنند. تأیید و تشویق هر کار ساده کودکان، باعث تقویت روحیه آنها می‌شود و شوق تجربه‌های بعدی را در ایشان ایجاد می‌کند. از آن‌جا که یادگیری به مرور زمان انجام می‌شود، زمینه‌های پیشرفت دانش‌آموزان را فراهم کنید و انتظار نداشته باشید که آنها یک‌باره، همه موارد را در کار خود رعایت کنند.

۸- پس از انجام دادن هر فعالیت، دانش‌آموزان کارهای خود را به نمایش می‌گذارند و در مورد فرایند تولید کارها گفت‌وگو می‌کنند^۱. مراحل انتخاب موضوع، ارائه اطلاعات، ایجاد انگیزه برای کار، اجرای فعالیت و به نمایش گذاشتن کارها و گفت و گو در مورد آنها، باید در یک جلسه (۵۰ دقیقه) انجام شود. بنابراین، بهتر است آماده کردن وسایل نقاشی و جمع‌آوری آنها قبل و بعد از ساعت هنر صورت گیرد.

۱- پیش از شروع گفت و گو، از دانش‌آموزان بخواهید همه دوستان خود را تشویق کنند. شما نیز همه شاگردان را تشویق کنید؛ حتی کسانی را که موفق نشده‌اند کارشان را کامل کنند و نقاشی نیمه تمام خود را به نمایش گذاشته‌اند. دانش‌آموزان در باره کار خود و دیگران نظر بدهند.

۹- در هر فرصت مناسب، روش صحیح استفاده از وسایل و ابزارها و نگهداری آنها را به دانش‌آموزان یادآوری کنید.

۱۰- در طول سال متناسب با مناسبت‌های اجتماعی، دینی و سنت‌های فرهنگی، برنامه‌هایی به دانش‌آموزان بدهید که آنها را با فرهنگ، هنر و سنت‌های محلی و ملی بیشتر آشنا کند. در این فعالیت‌ها، ارائه اطلاعات و گفت و گو با دانش‌آموزان ضرورت دارد.

۱۱- پس از اتمام کار، از دانش‌آموزان بخواهید کارهای خود را (که شناسنامه دارد؛ یعنی نام، عنوان فعالیت، شماره کار و تاریخ اجرا را پشت آن نوشته‌اند) داخل پوشه کار خود بگذارند و برگ فهرست فعالیت‌های هنری را کامل کنند.

۱۲- با توجه به نیازهای درونی کودکان، برنامه نقاشی آزاد را هر هفته ترتیب دهید تا آنها در اوقات فراغت، موضوعات دلخواه خود را نقاشی کنند و در فرصت مناسب نقاشی‌هایشان را در کلاس به نمایش گذارند. اگر بعضی از کودکان پیوسته موضوعات تکراری یا طرح‌های کلیشه‌ای (مانند خانه، رودخانه‌ای که از کوه پایین می‌آید و ...) را ترسیم می‌کنند، از آنها بخواهید هرچه دوست دارند، آنچه می‌خواهند، خاطرات به یاد ماندنی و آنچه را تجربه کرده‌اند، نقاشی کنند و تصاویر ذهنی خود را به نمایش بگذارند. هدف از نقاشی آزاد، ارائه فرصت‌هایی به کودکان است تا آرزوها، خواب‌ها، ترس‌ها، خاطرات و ... خود را ترسیم و از این طریق هیجانات خودشان را تخلیه کنند.

۲- نتایج حاصل از اجرای صحیح فعالیت‌ها

- استفاده از روش‌های درست یا شیوه آموزش غیرمستقیم باعث می‌شود که :
- ۱- فردیت و شخصیت کودک، سالم رشد کند؛
  - ۲- قدرت تخیل و خلاقیت او فعال شود؛
  - ۳- قدرت بیان آزاد، شهامت اظهارنظر و ارائه ایده‌های نو را داشته باشد؛
  - ۴- اعتماد به نفس او تقویت شود و احساس موفقیت کند؛
  - ۵- به قوه ابتکار و ابداع خود اهمیت دهد و به جست و جوی راه‌های تازه بپردازد؛
  - ۶- به فعالیت‌های هنری و شخصی علاقه‌مند شود؛
  - ۷- مفاهیمی چون نظم، هماهنگی و زیبایی در ذهن او عمیق‌تر شود و در زندگی‌اش جلوه پیدا کند؛
  - ۸- با علایق و سلیقه‌های دیگران آشنا شود و دیگران را همان‌گونه که هستند، بپذیرد؛
  - ۹- توانایی‌ها و ضعف‌های خود را بشناسد و در برابر نقد، انعطاف‌پذیر باشد.

۱- جدول فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ردیف	عنوان	پایه	فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان					
			اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
۱	پیدا کردن نقش‌های اتفاقی		یافتن تصویر از یک مجموعه خط‌خطی	یافتن تصویر از یک مجموعه خط‌خطی	یافتن تصویر از میان مجموعه لکه‌های رنگین	*	*	
۲	نقاشی با موضوع معین		موضوع تک‌عنصری (طبیعی یا مصنوعی)	موضوع مجموعه‌ای از عناصر (طبیعی یا مصنوعی)	مراحل رشد یا فرایند انجام گرفتن عمل (رشد گیاهان یا جانوران، تهیه عسل، سفر، گردش، فصل‌ها)	نقاشی از تعداد انسان‌ها با فضا سازی نقاشی از موجود ترکیبی	نقاشی از آداب و رسوم و فرهنگ ملی و محلی نقاشی از حضور انسان در بناهای میراث فرهنگی	نقاشی از آداب و رسوم و فرهنگ ملی و محلی نقاشی از حضور انسان در بناهای میراث فرهنگی
۳	نقاشی با موضوع آزاد		دلخواه	دلخواه	دلخواه	*	*	
۴	نقاشی برای قصه		نقاشی یک صحنه از قصه (فردی)	نقاشی صحنه‌های یک قصه (گروهی)	نقاشی صحنه‌های یک قصه (فردی)	نقاشی صحنه‌های مختلف قصه برای تهیه کتاب (گروهی)	نقاشی صحنه‌های مختلف قصه برای تهیه کتاب (فردی)	نقاشی صحنه‌های مختلف قصه برای تهیه کتاب (فردی)
۵	کامل کردن نقاشی‌های ناتمام		توافق دو نفر برای انتخاب موضوع، کشیدن نیمی از آن، جیباندن دو نیمه به هم و کامل کردن آن	توافق دو نفر برای انتخاب موضوع، کشیدن نیمی از آن، جیباندن دو نیمه به هم و کامل کردن آن	توافق دو نفر برای انتخاب دو علامت و تکمیل کردن آنها به صورت نقاشی	*	*	*
۶	چاپ دستی		چاپ انگشتی نقاشی با چاپ انگشتی	چاپ از عناصر نقش‌دار (طبیعی و مصنوعی)	نقاشی با استفاده از چاپ با مواد طبیعی و مصنوعی	چاپ دستی با مهر دست‌ساز	*	*
۷	طراحی نقش‌های هندسی		*	*	*	نقاشی از حیوانات به صورت ساده شده با شکل‌های هندسی	*	*
۸	طراحی		*	*	*	*	طراحی ساده اشیا و طبیعت از روی مدل واقعی	طراحی ساده اشیا و طبیعت از روی مدل واقعی
۹	رنگ‌ها		*	*	*	*	*	ترکیب رنگ‌ها و ساختن طیف‌های مختلف از یک رنگ

نقاشی با موضوع معین : در این فعالیت، معلم از توانایی ذهنی هریک از دانش‌آموزان در تجسم موضوع و ترسیم آن آگاه می‌شود. او از این طریق درمی‌یابد که چه کسی به کمک بیشتری نیاز دارد. موضوعات متنوعی که برای پایه‌های مختلف پیشنهاد شده، از ساده به پیچیده و متناسب با علاقه و توانایی‌های کودکان در نظر گرفته شده‌اند.

اجرای این فعالیت با ارائه اطلاعات و گفت و گو در مورد موضوع انتخابی آغاز می‌شود. برای مثال، در پایه اول هریک از کودکان حیوان دلخواه خود را می‌کشد. آنها قبل از شروع نقاشی در مورد آن صحبت می‌کنند و معلم در صورت امکان با نشان دادن تصویر حیوان یا بیان ویژگی‌های آن ذهن کودک را روی موضوع متمرکز می‌کند. در پایه دوم، کودکان به موضوعاتی مانند مزرعه، حیوانات جنگل یا باغ وحش (به انتخاب دانش‌آموزان) می‌پردازند و همه کلاس در مورد حیواناتی که در محیط انتخابی وجود دارند و ویژگی‌های آنها گفت و گو می‌کنند و تصاویر موجود را می‌بینند. در پایه سوم، زندگی و مراحل رشد و تکامل یکی از حیوانات مانند مورچه یا زنبور یا کرم ابریشم (به انتخاب دانش‌آموزان) برای نقاشی با موضوع معین در نظر گرفته می‌شود و دانش‌آموزان در مورد آن گفت و گو می‌کنند. معلم اطلاعات لازم را در اختیار آنها قرار می‌دهد. فعالیت نقاشی با موضوع معین جزء برنامه‌های تصویر سازی است. تقویت قدرت تخیل و تجسم موضوعات به تنهایی و در ارتباط با فضای اطراف، دقت به ویژگی‌های موضوعات مختلف و جزئیات آنها، توجه به تناسبات در ابعاد مختلف آن، و بیان احساسات و عواطف در ارتباط با موضوع تعیین شده از نتایج (اهداف) این فعالیت است.

موضوعات پیشنهادی	ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
	هر نوع ابزار و مواد دلخواه یا در دسترس با زمینه مناسب آن	کلاس یا حیاط	فردی و گروهی	یک یا دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان از میان چند موضوع پیشنهادی معلم، موضوع دلخواه خود را انتخاب کنند.
- ۲- در مورد ویژگی‌های موضوع گفت و گو و اطلاعات لازم را کسب کنند (معلم اطلاعات آنها را کامل کند).
- ۳- طرح موضوع را روی کاغذ بکشند (به صورت فردی یا گروهی). در صورت لزوم با تأکید روی نکات خاص، دانش‌آموزان را به تکمیل طرح هدایت کنید.
- ۴- لازم به ذکر است، در پایه‌های دوم و سوم معلم بر نمایش فضا، توجه به جزئیات، رنگ آمیزی دقیق تأکید کرده است. در پایه‌های چهارم و پنجم و ششم علاوه بر این نکات، توجه به تناسبات، حالات و حرکات بدن و تنوع اجزای نقاشی تأکید کنید.
- ۵- دانش‌آموزان رنگ آمیزی طرح‌ها را آغاز کنند.
- ۶- نقاشی‌ها را (کامل یا نیمه تمام) به نمایش بگذارند.

۷- در مورد کارها گفت و گو کنند.

موضوعات پیشنهادی		نقاشی با موضوع معین
پایه چهارم	پایه پنجم و ششم	
نقاشی از تعداد زیادی از انسان‌ها در موضوعات متنوع مانند انواع ورزش‌ها، در حال مسافرت، در صف اتوبوس، در حال چتربازی و ... به انتخاب دانش‌آموزان	نقاشی از آداب و رسوم و سنت‌های ملی و محلی، هنرها و صنایع دستی، جشن‌ها، مراسم عزاداری عاشورا و ... به انتخاب دانش‌آموزان	
نقاشی از موجود ترکیبی به صورت تخیلی	نقاشی از انسان‌ها در فضاهای قدیمی یا بناهای میراث فرهنگی به انتخاب دانش‌آموزان با تأکید بر آثار محلی و منطقه‌ای	
نقاشی از مناسبت‌های مختلف	نقاشی از مناسبت‌های مختلف	

فعالیت یادگیری در پایه چهارم: موضوعات پیشنهادی پایه چهارم که متناسب با تجربه‌های پایه‌های قبلی در نظر گرفته شده‌اند، به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول شامل موضوعات واقعی است با تأکید بر نمایش تعداد زیادی از افراد مختلف در فضاهای گوناگون مانند فضاهای ورزشی (مسابقه قایق رانی، دوچرخه سواری، کوه‌نوردی، فوتبال، ...) یا ایستگاه قطار، صف اتوبوس، باند پرواز فرودگاه و فرود چتربازان از آسمان. در این نمونه‌ها دانش‌آموزان علاوه بر تجسم فضا و نمایش اجزا، باید انسان‌ها را در حالات و حرکات مختلف نقاشی کنند. این موضوعات را می‌توان در زمینه بزرگ و به صورت گروهی اجرا کرد. معلم بر هم‌فکری و همکاری اعضای گروه برای تصمیم‌گیری در مورد بخش‌های مختلف کار و نیز اجرای آنها نظارت می‌کند و در صورت لزوم به راهنمایی و هدایتشان می‌پردازد.

۱- گفت و گو را در جهت شناخت فرایند تولید (شامل انتخاب ایده، پرورش ایده، انتخاب ابزار و مواد و انتخاب روش تولید) و محصول نهایی هدایت

کنید.

دسته دوم موضوعات پیشنهادی پایه چهارم مربوط به نقاشی از موجود ترکیبی است که جنبه تخیلی دارد. دانش‌آموزان با استفاده از نمونه‌های طبیعی، قسمت‌های مختلف حیوان یا یک گل را به دلخواه خود انتخاب کرده، در کنار هم و به صورت ذهنی، طوری طراحی و رنگ آمیزی می‌کنند که پدیده‌ای جدید و عجیب را ارائه دهند. انتخاب موضوع، اجزای آن و نحوه ترکیب، به عهده دانش‌آموزان است. بهتر است این فعالیت به صورت فردی اجرا شود تا هر یک از دانش‌آموزان ایده شخصی خود را ارائه دهد.

فعالیت یادگیری در پایه‌های پنجم و ششم: با توجه به تجربیات دانش‌آموزان در پایه‌های قبلی، در پایه‌های پنجم و ششم نقاشی با موضوع معین در ابعاد بزرگ و به صورت گروهی انجام می‌شود. معلم بر کار گروه‌ها نظارت دارد و در صورتی که نیاز به راهنمایی داشته باشند، به آنها کمک می‌کند. او می‌کوشد افراد گروه را برانگیزد تا مشکل را شناسایی کنند و در پی راه حل آن باشند و دریابند از چه طریقی می‌توان مسئله را حل کرد و به نتیجه‌ای بهتر رسید.

موضوعات پیشنهادی در پایه‌های پنجم و ششم دو دسته‌اند: دسته اول موضوعات مربوط به آداب و رسوم و فرهنگ ملی و بومی است که پیشنهادهای متنوعی از موضوعات نقاشی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. معلم ضمن معرفی موضوعات کلی، آنها را در انتخاب موضوع، کسب اطلاعات، هم‌فکری، همکاری و شیوه اجرای کار آزاد می‌گذارد و بر مراحل مختلف کار نظارت می‌کند. دانش‌آموزان می‌توانند با پیشنهاد موضوعات جذاب و متنوع، روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در مورد موضوع انتخابی را بررسی و با راهنمایی معلم از امکانات موجود استفاده کنند.

بازدید از کارگاه‌های هنرهای سنتی (آشنایی با ابزار و مواد و روش ساخت آنها)، موزه‌ها، فروشگاه‌های آثار هنری، محل برگزاری مراسم یا سنت‌ها (مراسم تعزیه خوانی، جشن عروسی سنتی، نذری پزان، ...)، دیدن عکس و فیلم یا گفت و گو با افراد مطلع یا هر پیشنهاد مناسب دیگر، روش‌هایی برای جمع‌آوری اطلاعات و آشنایی با موضوع و جزئیات آن است. به این ترتیب، دانش‌آموزان ضمن آشنایی با آداب و رسوم محلی و ملی، کار گروهی را برای رسیدن به نتیجه مطلوب تجربه می‌کنند.

در دسته دوم موضوعات، دانش‌آموزان در نقاشی‌های خود ترکیبی از واقعیت و تخیل را به تصویر می‌کشند. معلم دانش‌آموزان را با بناهای ارزشمند تاریخی آشنا می‌سازد و نحوه استفاده از آنها را در زمان‌های قدیم بیان می‌کند. آشنایی با پل‌ها، کاروان‌سراها، بازارهای سنتی، مساجد، باغ‌ها و خانه‌های قدیمی که در هر منطقه وجود دارد و ویژگی‌ها و کاربرد هر یک، نحوه حضور مردم در این فضا، ... به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با فرهنگ، تاریخ و میراث نسل‌های گذشته آشنا شوند. معلم آنها را یاری می‌کند تا با روش‌های مختلف (استفاده از کتابخانه، گفت و گو با افراد مطلع، استفاده از برنامه‌های صدا و سیما، بازدید از فضاهای مختلف و جمع‌آوری اطلاعات از مسئولان حفظ و نگهداری آثار، ...) متناسب با امکانات هر منطقه در مورد ویژگی‌ها و کارکردهای مختلف بناها اطلاعات جمع‌آوری کنند و در گزارش ارائه دهند.

هنگام اجرای فعالیت‌ها، دانش‌آموزان حضور انسان در بناهای قدیمی را تجسم و ترسیم می‌کنند. اسکان مسافران در کاروان‌سرا، گذر کاروان از روی یک پل قدیمی، خرید و فروش اجناس در بازارهای سنتی، تجمع افراد در مساجد یا اماکن متبرکه، ... از موضوعاتی هستند که دانش‌آموزان می‌توانند به آنها بپردازند و واقعیت و تخیل را پیوند دهند. معلم در مراحل مختلف کار، بر مشارکت افراد گروه در فعالیت‌ها نظارت دارد و از دانش‌آموزان می‌خواهد که همه مراحل کار را به صورت گروهی انجام دهند.

۳- نقاشی برای قصه (کتاب سازی)

این فعالیت تلفیقی از قصه‌گویی و نقاشی است و می‌توان با استفاده از نمونه‌هایی که در کلاس قصه و نمایش ارائه می‌شود، قصص قرآن، داستان‌های مناسب گروه سنی، کتاب درسی هر پایه، افسانه‌های قدیمی، محلی، داستان‌های ادبی کهن، قصه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب قصه‌های انتشارات مدرسه، ... این فعالیت را انجام داد. قصه مورد نظر باید حتماً ایرانی و آموزنده و دارای ارزش‌های اخلاقی و انسانی باشد. نکته مهم دیگر در انتخاب قصه این است که قصه باید مناسب تصویرسازی باشد؛ یعنی تصاویر جذابی در ذهن کودکان ایجاد کند. دانش‌آموزان می‌توانند با نظر معلم، برای خاطره یا شعری تصویرسازی کنند یا خودشان قصه‌ای بسازند.

این فعالیت پس از اجرای برنامه قصه‌گویی، به صورت تصویرسازی انجام می‌شود. گوش دادن به قصه و شرکت فعال در پرسش و پاسخ‌های مربوط به آن، زمینه تخیل و تجسم صحنه‌های داستان در ذهن دانش‌آموزان را فراهم می‌آورد و خلاقیت تصویری آنها را پرورش می‌دهد.

فعالیت یادگیری در پایه چهارم : در پایه چهارم دانش‌آموزان با همکاری یکدیگر کتاب می‌سازند. این فعالیت تلفیقی از قصه‌گویی، کاردستی و نقاشی است.

قصه، خاطره یا شعر مناسب برای تصویرسازی در کلاس قصه‌گویی با همکاری گروهی آماده می‌شود و به تأیید معلم می‌رسد. بچه‌ها قصه را می‌نویسند و محل تصاویر را تعیین می‌کنند. به این ترتیب، اندازه نوشته‌ها و تصاویرها (اندازه یا حجم کل کتاب) تعیین می‌شود. سپس شکل و تعداد صفحات کتاب، نحوه اتصال آنها و شیوه جلد سازی را تعیین می‌کنند. (توضیح در بخش کاردستی، صفحه ۸۱) در کلاس نقاشی اعضای گروه در مورد محل نوشتن قصه و محل نقاشی‌ها در هر صفحه تصمیم می‌گیرند و تعداد تصاویر یا صحنه‌هایی را که نشان‌دهنده سیر داستان است، تعیین می‌کنند. معلم بر مراحل اجرا و تعداد جلساتی که به تهیه کتاب اختصاص می‌یابد، نظارت دارد. یادآوری تجربه‌های قبلی مرتبط با این برنامه، تشویق دانش‌آموزان در مراحل مختلف تهیه کتاب، بیان ارزش‌های مادی و معنوی تهیه و نگهداری کتاب برای آنها، در پیشرفت کار نقش مؤثری دارد.

نکته مهم در اجرای این فعالیت هماهنگی نقاشی با قصه و نوع کتاب سازی است. هدف این فعالیت، نشان دادن مفهوم شعر، خاطره یا قصه با استفاده از تصاویر پی در پی است که حال و هوای قصه را نشان می‌دهند. **مراحل اجرا :** مراحل اجرا در قسمت کاردستی، صفحه ۸۱ توضیح داده شده است. لازم است دانش‌آموزان نقاشی‌ها را در جاهای تعیین شده بکشند و رنگ‌آمیزی کنند. آنها این کار را می‌توانند به دوروش انجام دهند؛

- ۱- مسئولیت آماده سازی هر صفحه از کتاب را یک نفر از اعضای گروه بر عهده گیرد و همه کارهای آن را خود انجام دهد.
- ۲- دانش آموزان در گروه کارها را تقسیم کنند و هر عضو گروه فقط یک مورد را انجام دهد؛ برای مثال، آماده کردن صفحه‌ها، نوشتن متن‌ها در هر صفحه، کشیدن طرح اولیه نقاشی‌ها و رنگ آمیزی نقاشی‌ها و ....

فعالیت یادگیری در پایه‌های پنجم و ششم : در پایه پنجم، هر یک از دانش آموزان به تنهایی یک کتاب می‌سازد. با توجه به تجربه گروهی پایه چهارم، ابتدا متن قصه، شعر یا خاطره‌ای که دانش آموز در کلاس قصه‌گویی آماده کرده است، به تأیید معلم می‌رسد. سپس، دانش آموز ایده خود را برای ساختن کتاب و نحوه تصویرسازی بیان می‌کند و با نظر معلم، کار کتاب‌سازی^۱ را آغاز می‌کند. دانش آموزان ابتدا متن را با خط خوش روی صفحات آماده می‌نویسند و تصاویر انتخابی داستان را ترسیم و رنگ آمیزی می‌کنند. سپس صفحات را به هم متصل می‌کنند و جلد کتاب را می‌سازند.

نگارش متن در کلاس قصه و تصویرسازی آن در کلاس نقاشی انجام می‌گیرد. برای تهیه این کتاب، دانش آموزان می‌توانند از همه روش‌های نقاشی و کاردستی که در سال‌های قبل یاد گرفته‌اند، استفاده کنند. خلاقیت دانش آموزان در تلفیق مهارت‌ها و ایجاد اثری منحصر به فرد و هماهنگ نمایان می‌شود. تعداد جلساتی که به کتاب‌سازی اختصاص می‌یابد، با مشورت معلم تعیین می‌شود. معلم بر مراحل مختلف تهیه کتاب نظارت دارد و در هر مرحله متناسب با فعالیت‌های انجام شده، دانش آموزان را تشویق می‌کند.

۱- دانش آموز می‌تواند شکل، اندازه و رنگ صفحات کتاب را به دلخواه خود و متن طراحی کند.

مراحل اجرا : مراحل اجرا در قسمت کاردستی، صفحه ۸۱ توضیح داده شده است. تفاوت در این است که در پایه‌های پنجم و ششم کتاب‌سازی فعالیتی فردی است و یک نفر همه مراحل اجرا را به عهده دارد. می‌توان گفت کتاب‌سازی پروژه نهایی دانش‌آموزان است که در اجرای آن از همه تجربه‌های سال‌های گذشته بهره می‌گیرند.

۴- چاپ دستی

چاپ فعالیتی جذاب برای ایجاد نقوش متنوع است. در فعالیت چاپ دستی، سطوح بزرگ با استفاده از مهرهای گوناگون، به سرعت، نقش‌دار، رنگین و زیبا می‌شوند. مهرهای چاپ دستی بسیار متنوع‌اند. روش‌ها و مواد مورد استفاده در چاپ دستی هم خیلی زیاداند.

دانش‌آموزان به چاپ دستی علاقه خاصی دارند. آنها در پایه‌های قبل، ایجاد نقوش متنوع با مهرهای آماده، نقاشی با چاپ (تصویر یابی و تصویرسازی)^۱ و تهیه کاردستی با چاپ را تجربه کرده‌اند؛ در سال اول از انگشتان آغشته به مواد رنگی

۱- برای چاپ گرفتن از مهرهای آماده، سطح مقطع آنها را به مرکب، استامپ یا رنگ (گواش یا آب رنگ، آب لبو، چای و ...) آغشته کنید. برای این کار می‌توان از دو روش استفاده کرد: با رنگ و مرکب را روی یک سطح صاف (مانند سینی پلاستیکی) بپهن کنید و سطح مقطع مهر را روی آن بمالید، یا با قلم مو، رنگ را روی سطح مقطع مهر بمالید و آن را رنگین کنید. هنگام استفاده از مهر فلزی (مانند سکه یا کلید، برگ روغنی، سنگ صیقلی و (صدف))، از رنگ یا مرکب غلیظ استفاده کنید و پس از رنگین کردن سطح مهر آن را روی زمینه (کاغذ، مقوا، پارچه، ...) فشار دهید تا نقش آن روی زمینه پیاده شود. با تکرار این روش می‌توانید از اشیاء و پدیده‌های مختلف چاپ بگیرید و زمینه را به دلخواه پر کنید. در تصویر یابی با مواد رنگین در دسترس از انگشتان مختلف دست خود چاپ می‌گیرند و صفحه را پر می‌کنند. به این ترتیب، در یک فعالیت بازی گونه آنها با نقش نوک انگشتان مختلف خود آشنا می‌شوند و رنگ‌های مختلف را هم تجربه می‌کنند. پس از خشک شدن چاپ‌های انگشتی، با توجه به اندازه و حالت هر نقش، شکل آشنایی را در آنها کشف و با مداد رنگی این نقوش را کامل می‌کنند.

در تصویر سازی که به چاپ انگشتی اختصاص دارد، موضوع دلخواه خود را با کمک چاپ انگشتی نقاشی می‌کنند. در این فعالیت، دقت و نظم برای تصویر کردن موضوع دلخواه ضروری است.

و در سال‌های دوم و سوم از اشیای نقش‌دار روی زمینه‌های مختلف چاپ گرفته‌اند. آنها طی این تجربه‌ها با انواع بافت نیز آشنا شده‌اند.

فعالیت یادگیری در پایه چهارم : دانش‌آموزان پایه چهارم در فعالیت چاپ دستی، می‌آموزند که برای ایجاد نقوش مورد نظر می‌توانند مهر بسازند. آنها یاد می‌گیرند که چگونه شکل‌ها و نقش‌های گوناگون را به سرعت روی زمینه مورد نظر منتقل کنند. به علاوه، آنها می‌توانند برای اجرای کارهای جالب و متنوع، از مهرهای آماده و دست ساز به طور هم زمان استفاده کنند. در فعالیت‌هایی مانند تهیه کتاب، برای سرعت بخشیدن به کار می‌توان طرح و شخصیت‌های قصه را که در صفحات مختلف کتاب تکرار می‌شوند، به صورت مهر دست‌ساز درآورد و از آن چاپ گرفت. از دانش‌آموزان بخواهید که کاربردهای مختلف مهرهای دست ساز را بیابند و آنها را تجربه کنند. روش تهیه مهر در بخش کاردستی توضیح داده شده است.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
انواع رنگ‌های طبیعی و مصنوعی در دسترس، زمینه مورد نظر (کاغذ ضخیم، مقوا، پارچه، ظرف سفالی و...)، سینی، پیش‌بند، قلم مو، ظرف آب، مهر یا مهرهای ساخته شده	کلاس	فردی و گروهی	یک یا دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- زمینه مورد نظر را آماده کنند (دانش‌آموزان می‌توانند مهر را به صورت فی البداهه به کار گیرند یا جای نقوش را روی زمینه از قبل تعیین و طرح خاصی را اجرا کنند).
- ۲- رنگ یا رنگ‌های دلخواه خود را به مقدار لازم و به ترتیب روی سینی پلاستیکی پهن کنند.
- ۳- مهر دست‌ساز را به رنگ آغشته کنند و روی زمینه مورد نظر چاپ بگیرند.
- ۴- این روش را تکرار کنند تا کار تکمیل شود.
- ۵- پس از خشک شدن نقوش، کارها را به نمایش بگذارند.

- ۶- در صورت استفاده از ظروف سفالی، پس از خشک شدن نقوش، یک لایهٔ ورنی یا روغن جلا روی آن بمالند تا رنگ‌ها شفاف و ثابت شوند.
- ۷- دربارهٔ نمونه‌ها و فعالیت چاپ با مهر دست‌ساز گفت و گو کنند.
- ۸- پوشهٔ کار خود را تکمیل کنند.

۴- طراحی نقش‌های هندسی

نقاشی از حیوانات به صورت ساده شده با شکل‌های هندسی (پایهٔ چهارم) : دانش‌آموزان در پایهٔ چهارم شیوهٔ جدیدی را در نقاشی تجربه می‌کنند. در این فعالیت، حیوانات مختلف را با استفاده از شکل‌های هندسی مانند دایره، مثلث، مربع، لوزی، دوزنقه و مستطیل طراحی می‌کنند. آنها به جای هر قسمت از بدن حیوانات، یک شکل هندسی که متناسب با ویژگی‌های همان حیوان است، می‌کشند. توجه و علاقهٔ کودکان به شکل‌های هندسی مختلف باعث به وجود آمدن طرح‌های متنوع از حیوانات مختلف می‌شود. رنگ‌آمیزی این فعالیت به صورت ذهنی است؛ پس دانش‌آموزان را تشویق کنید تا ایده‌های شخصی خود را برای رنگ‌آمیزی حیوانات به کار گیرند و نقوش زیبایی ایجاد کنند.

این فعالیت علاوه بر پرورش خلاقیت تصویری، کودکان را با دنیای متنوع طرح‌های ذهنی آشنا می‌کند و امکانات دیگری برای طراحی و نقاشی به آنها نشان می‌دهد. حیوانات ساده شده با اشکال هندسی طرح‌های مناسبی برای فعالیت مهرسازی هستند. شما می‌توانید پیش از اجرای فعالیت چاپ دستی در پایه چهارم، برنامه طراحی حیوانات با نقوش هندسی را ارائه دهید و استفاده از طرح‌های ابتکاری را برای فعالیت چاپ دستی به دانش‌آموزان پیشنهاد کنید. به این ترتیب، طراحی و اجرای مهرهای دست ساز اجرا می‌شود و بر جذابیت فعالیت می‌افزاید. هنگام نمایش کارها، از دانش‌آموزان بخواهید نمونه‌های متنوعی را که از حیوانات مشابه طراحی شده‌اند، با هم مقایسه کنند و افرادی را که به تنهایی چندین طرح متنوع از یک حیوان ترسیم کرده‌اند، بسیار تشویق کنید.

پس از انجام دادن فعالیت، نمونه‌های متنوع نقوش هندسی ایرانی را که روی سفالینه‌ها، دست‌بافته‌ها و دیگر آثار هنری ایران اجرا شده‌اند به دانش‌آموزان نشان دهید. هنگام مشاهده نمونه‌ها و دیدن تصاویر، بازدید از موزه‌ها، کارگاه‌ها و نمایشگاه‌های هنری، توجه کودکان را به نقوش ساده شده حیوانات و انسان که روی آثار مختلف نقش بسته است، جلب کنید.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مواد رنگی در دسترس، زمینه مناسب (کاغذ شطرنجی) و لوازم کمکی مورد نیاز	کلاس	فردی و گروهی	یک یا دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- هر دانش‌آموز حیوان دلخواه خود را انتخاب کند.
- ۲- حیوان را با شکل‌های هندسی دلخواه طراحی و روی زمینه در اندازه مناسب اجرا کند.
- ۳- طرح هندسی و زمینه کار را به طور ذهنی رنگ آمیزی کند.
- ۴- دانش‌آموزان کارهای آماده را به نمایش بگذارند.
- ۵- در مورد نقاشی‌ها گفت و گو کنند.

۵- طراحی (پایه‌های پنجم و ششم)

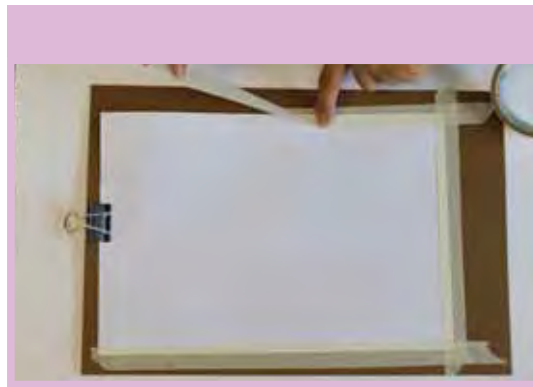
طراحی فعالیتی متناسب با علایق دانش‌آموزان پایه‌های پنجم و ششم است که هم زمان با کسب تجربیات دیگر انجام می‌شود. اشیای مختلف (صندلی، کیف، گلدان و ...)، گل و میوه (به صورت تسک یا مجموعه)، مناظر طبیعی (یک درخت، گوشه‌ای از باغچه، بخشی از پارک یا فضای طبیعت و ...) و محیط اطراف (قسمتی از کلاس، فضای بیرون از پنجره، یک در قدیمی، پنجره، خانه‌ها و آنچه در اطراف آن دیده می‌شود و ...) موضوعات پیشنهادی برای این فعالیت اند که متناسب با امکانات موجود و علایق دانش‌آموزان انتخاب می‌شوند. از دانش‌آموزان بخواهید با دقت به موضوعات واقعی اطراف خود توجه کنند و نمونه‌هایی را برای این فعالیت پیشنهاد دهند. برای موفقیت در فعالیت، بهتر است ابتدا موضوعات ساده‌تر را انتخاب و تجربه کنند. در این فعالیت، مشاهده دقیق موضوعات از نظر اندازه، شکل، رنگ، بافت، ... و توجه به ویژگی‌های مختلف موضوع به تنهایی (تقارن، تناسب و ...) و در ارتباط با فضای اطراف آن اهمیت ویژه‌ای دارد. قرار گرفتن طرح بر کاغذ به نحوی که با فضای اطراف هماهنگی داشته باشد، کمتر مورد توجه کودکان در این سنین است. به آنها یادآوری کنید که با کوچک و بزرگ کردن اندازه‌ها نتایج بهتری به دست می‌آورند. همچنین می‌توانند حالت‌های مختلف را تجربه کنند تا بهترین وضع قرار گرفتن طرح را در کاغذ (از نظر اندازه و ارتباط با فضای اطراف) بیابند.

در این فعالیت فقط خطوط محیطی، بدون سایه روشن کشیده می‌شوند. برای کشیدن این خطوط، از مداد سیاه معمولی، مداد طراحی و مداد رنگی روی انواع زمینه‌ها (غیر از کاغذ و مقوای گلاسه که برای کار با مداد مناسب نیست) استفاده می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مداد، کاغذ و لوازم کمکی مورد نیاز	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- هر دانش آموز، موضوع مورد نظر خود را انتخاب کند (با توجه به امکانات موجود، دانش آموزان را آزاد بگذارید تا هم زمان، موضوعات مختلف را انتخاب کنند. برای مثال، چند نفر فضای بیرون کلاس را از پنجره، بعضی از آنها اشیای مورد استفاده خود، گروهی صندلی یا در، سایرین گلدان، کوزه، ... یا گل، میوه، میوه کاج و ... در دسترس) را انتخاب می کنند و به مشاهده دقیق آنها می پردازند.
- ۲- کاغذ را روی تخته کار ثابت کنند.

- ۳- طرح موضوع انتخابی را به صورت کم رنگ (با فشار کم مداد) روی کاغذ اجرا کنند.
- ۴- دانش آموزان باید چندین طرح ساده از موضوع انتخابی روی کاغذهای مختلف اجرا کنند تا بهترین حالت آن را پیدا کنند (اندازه و محل قرارگرفتن موضوع در کاغذ مناسب باشد).
- ۵- پس از انتخاب بهترین طرح، آن را پررنگ کنند و جزئیات را با دقت به آن اضافه نمایند.
- ۶- کارها را به نمایش بگذارند.
- ۷- در مورد کارها گفت و گو کنند.

۶- ترکیب رنگ‌ها

دانش‌آموزان در پایه‌های اول تا پنجم با رنگ‌های اصلی آشنا شده و ترکیب رنگ انجام داده‌اند و می‌دانند که با سه رنگ اصلی، رنگ‌های زیادی می‌توان ساخت همچنین، تیرگی و روشنی رنگ‌ها را با ترکیب سیاه و سفید تجربه کرده‌اند. در پایه ششم مروری بر ترکیب رنگ‌های مختلف خواهیم داشت.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای A۳ - قلم مو - رنگ گواش یا آبرنگ - ظرف آب برای شستن قلم مو - دستمال کاغذی یا دستمال نخی برای تمیز کردن قلم مو - پالت یا یک بشقاب تخت برای ترکیب رنگ	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان رنگ‌ها را (ابتدا دو تا دو تا و بعد سه تایی) با هم ترکیب می‌کنند و هر رنگ را روی مقوا می‌گذارند. آنها برای کنار هم گذاشتن رنگ‌ها هیچ محدودیتی ندارند و هر رنگی را در هر کجای صفحه که دوست داشتند، می‌گذارند (مهم آشنایی بیشتر با ترکیب رنگ است)؛ به طوری که هیچ جای خالی روی برگه باقی نماند.
- ۲- در پایان، کارها را به نمایش می‌گذارند و در مورد آنها گفت و گو می‌کنند و از تنوع و تعدد رنگ‌ها لذت می‌برند. با تکرار این فعالیت، دانش‌آموزان مهارت بیشتری در ترکیب رنگ و نحوه کنار هم گذاشتن رنگ‌ها به دست می‌آورند.

فصل سوم

کاردستی

الف) دانستنی‌های معلم

کاردستی فعالیتی جذاب، سرگرم‌کننده و لذت بخش است که اجرای آن به همکاری و هماهنگی ذهن، چشم و دست نیاز دارد. این فعالیت دارای دو جنبه آموزشی و پرورشی است. از نظر آموزشی، ساختن کاردستی به درک عمیق مفاهیم جدید کمک می‌کند و باعث ماندگاری نتایج حاصل از اجرای فعالیت‌ها در ذهن می‌شود. دانش‌آموزان در اجرای کاردستی‌های گوناگون با مواد مختلف و ویژگی‌های هریک آشنا می‌شوند، روش به کارگیری آنها را می‌آموزند و آثار متنوعی به وجود می‌آورند. به این ترتیب، دقت و حساسیت کودکان به شکل‌ها، بافت‌ها و جنس مواد و پدیده‌های طبیعت و محیط افزایش می‌یابد.

از نظر پرورشی، ساختن کاردستی باعث تقویت تفکر، تخیل و خلاقیت کودکان می‌شود و به آنها می‌آموزد که دائماً به جست‌وجو و کشف چیزهای تازه پردازند. به علاوه، توانایی‌های فیزیکی و حواس مختلف کودکان، به ویژه حس لامسه و بینایی آنها، را تقویت می‌کند.

کاردستی‌ها تنوع زیادی دارند و با اهداف مختلف ساخته می‌شود. کودکان گاه کاردستی را تنها با این هدف می‌سازند که ایده‌های خود را تجسم بخشند، گاه برای تهیه وسایل مورد نیاز خود یا دیگران کاردستی می‌سازند (برای مثال تهیه جامدادی، ساختن ماسک برای نمایش و ...) و بعضی اوقات تنها با هدف زیبا کردن محیط پیرامون خود، به تزئین اشیاء یا محیط می‌پردازند. آنها گاه نیز به مناسبت‌های مختلف، متناسب با آداب و رسوم بومی، ملی، دینی و ... کاردستی می‌سازند. در همه این فعالیت‌ها کودکان یاد می‌گیرند که به جای مصرف کردن، سازنده و خلاق باشند. این خلاقیت و سازندگی به توسعه مهارت‌های فیزیکی و ذهنی و خودباوری و تقویت اعتماد به نفس و استقلال کودکان منجر می‌شود.

۱- ایده‌های خلاق کودکان

ذهن کودکان سرشار از ایده‌های خلاق است. برای تربیت هنری کودکان روش آموزش غیر مستقیم مناسب است. در این روش، کودکان به مشاهده دقیق پدیده‌های طبیعت و آثار هنری ارزشمند می‌پردازند. مشاهده این نمونه‌ها که دارای تناسب، تعادل، هماهنگی و زیبایی هستند، زیربنای تربیت هنری است. دانش‌آموزان با مشاهده این نمونه‌ها، هم تجربه‌های بصری (دیداری) وسیعی کسب می‌کنند و هم ایده‌های ذهنی‌شان شکوفا می‌شود که زمینه مناسبی برای انجام دادن فعالیت‌های هنری است.

بخش کاردستی به نحوی برنامه‌ریزی شده است که دانش‌آموزان همواره از ایده‌های ذهنی خود برای اجرای فعالیت‌ها استفاده کنند. معلم نباید نمونه کار آماده را به دانش‌آموزان نشان دهد یا از آنها بخواهد که مشابه یک نمونه آماده یا الگوی معین کار کنند بلکه باید با بیان ویژگی‌های ماده مورد استفاده و ایجاد انگیزه برای هر فعالیت، دانش‌آموزان را برای ساختن چیزی تازه تشویق کند. او در تمام مراحل اجرای برنامه، نقش راهنما را بر عهده دارد. بدین گونه تفکر خلاق در کودکان شکل می‌گیرد. وقتی کودکان به مشاهده دقیق عادت کنند و هنگام ساختن کاردستی‌های مختلف تجربیات متنوعی به دست آورند، ذوق هنری‌شان تربیت می‌شود و سطح سواد بصری آنها ارتقا می‌یابد. بنابراین، ساده‌پسند و سطحی‌نگر نخواهند شد و شناخت عمیقی از آثار هنری پیدا می‌کنند.

۲- انواع کاردستی

ساخت انواع کاردستی از جنبه موضوع، ساختار، روش کار و نوع مواد و ابزار قابل بررسی است.

— موضوع کار: کاردستی گاهی جنبه تزئینی و گاه جنبه کاربردی دارد. بعضی اوقات نیز دارای هر دو جنبه است.

— ساختار: کاردستی‌های ساخته شده از نظر شکل دویبعدی (سطح)^۱ یا سه بعدی (حجم) هستند. در برنامه کاردستی دوره ابتدایی هماهنگ با درس دیگر، دانش‌آموزان ابتدا فعالیت‌های کاردستی خود را به صورت دویبعدی (سطح) تجربه می‌کنند و سپس، نمونه‌های سه بعدی (حجم) می‌سازند. آنها هنگام ساختن کاردستی و تجربه عملی با سطوح مختلف، تفاوت‌های میان سطوح را به طور عملی درک و تنوع آنها را در محیط خود کشف می‌کنند. همچنین، مفاهیم سطح و حجم را درک می‌کنند و آنها را از هم تمیز می‌دهند؛ اگر چه نمی‌توانند تعاریفی از سطح و حجم ارائه دهند.

همان‌طور که در بخش ارتباط با طبیعت گفته شد، همانند پایه‌های قبلی، پیش از اجرای فعالیت‌هایی که به صورت سطح یا به شکل حجم اجرا می‌شوند، دانش‌آموزان را به مشاهده دقیق انواع سطوح و حجم‌ها در طبیعت^۲ و محیط زندگی تشویق کنید. در همه موارد بر تقسیم‌بندی سطح‌های هندسی و غیر هندسی تأکید کنید و به مرور نام انواع شکل‌های هندسی را به آنها بیاموزید.

— روش کار: فعالیت‌های کاردستی در دو زمینه شکل‌سازی و شکل‌یابی برنامه‌ریزی شده‌اند. در شکل‌سازی، موضوع معینی به دانش‌آموزان داده می‌شود و آنها تلاش می‌کنند ایده‌های ذهنی خود را از آن تجسم بخشند. در شکل‌یابی، از ابتدا موضوع معینی وجود ندارد و دانش‌آموزان با دقت به موادی که در اختیار دارند، شکل‌آشنایی را در آن پیدا می‌کنند و آن را به کمک ابزار نقاشی یا مواد دیگر، کامل می‌کنند. در این روش، آنها باید از ایده‌های ذهنی خود برای پیدا کردن شکل‌های آشنا استفاده کرده موضوعی را از شکل و حالت مواد مورد نظر کشف کنند.

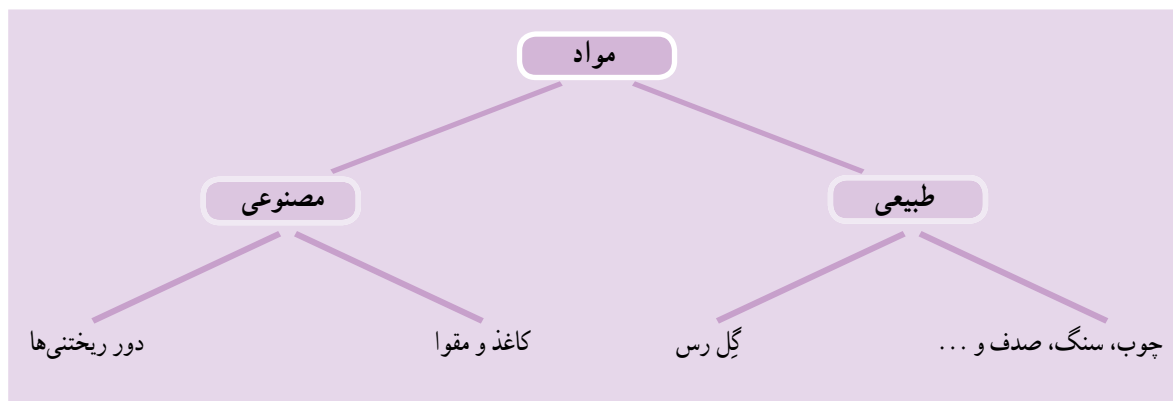
۱- در مورد شکل و تقسیم آن به سطح و حجم و انواع سطوح و حجم‌های هندسی و غیر هندسی در بخش مبانی اطلاعات کافی داده شده است.

۲- به فصل اول، صفحه ۳۰ ارتباط با طبیعت مراجعه کنید.

— مواد و ابزار : مواد که از آنها برای ساختن کاردستی استفاده می‌شوند، شامل چیزهایی هستند که به صورت دلخواه تغییر شکل داده می‌شوند (مانند کاغذ و گِل).

مواد مورد استفاده در فعالیت‌های کاردستی به طور کلی به دو گروه **طبیعی** و **مصنوعی** تقسیم می‌شوند. مواد طبیعی در طبیعت وجود دارند و دو دسته‌اند : آلی و معدنی. مواد مصنوعی را انسان می‌سازد.

برنامه کاردستی با توجه به انواع مواد به چهار دسته تقسیم شده است.

۱— **مواد طبیعی** : الف) برگ، ساقه، ریشه، صدف، پر، سنگ، میوه، ...

ب) گِل

۲- مواد مصنوعی:

الف) کاغذ و مقوا

ب) دور ریختنی‌ها

شناخت دانش‌آموزان از قابلیت‌های مواد مختلف، زمینه مناسبی برای انجام دادن فعالیت‌های کاردستی است. برای مثال، در فعالیت کار با مواد طبیعی معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که مواد جمع‌آوری شده را بررسی کنند. آنها را لمس کنند، رنگ، بو، اندازه، شکل، زبری، نرمی و ... آنها را با هم مقایسه کنند، احساس خویش را از آن ماده بیان کنند و سپس یک نمونه را انتخاب کرده با استفاده از روش شکل‌یابی یا شکل‌سازی به شکلی تازه و آشنا درآورند. معلم باید فعالیت کاردستی را هماهنگ با مواد موجود در منطقه جغرافیایی خود برنامه‌ریزی کند. دانش‌آموزان ضمن انجام دادن فعالیت یاد می‌گیرند که بسیاری از آثار، حالت ناپایدار دارند و نمی‌توان آنها را نگهداری کرد ولی ساختن یک نمونه جدید و ارائه یک ایده تازه، خود به خود ارزشمند است.

برای سهولت اجرای برنامه‌ها لازم است بعضی مواد مانند دور ریختنی‌ها یا مواد طبیعی قبلاً تهیه شوند. معلم باید پیش از هر فعالیت، دانش‌آموزان را به جست‌وجو برای مواد مورد نیاز و جمع‌آوری آنها تشویق کند. بعضی مواد را می‌توان به کمک مدیر مدرسه، معلم و اولیای دانش‌آموزان و ... فراهم کرد؛ مانند تهیه کاغذ شریات باطله، پوستر و پوشه‌های باطله و ...

— ابزار : برای ساختن کاردستی علاوه بر مواد گوناگون، ابزار مناسب مورد نیاز است. ابزار شامل وسایلی است که به کمک آنها مواد مورد نظر را تغییر شکل می‌دهند. مانند قیچی، چاقوی پلاستیک، اسفنج، اشیای اثر گذار برای ایجاد نقش روی گِل، مفتول فلزی، نخ نایلونی یا نخ ابریشمی برای برش دادن گِل، ابزار نقاشی (پالت، گواش، قلم مو، مداد شمعی یا پاستل روغنی، مداد رنگی، مداد سیاه و ...)، روغن جلا یا افشانه (اسپری) بی‌رنگ برای ثابت کردن رنگ و ... .

— قیچی : برای برش دادن کاغذ و مقوا از ابزارهایی چون قیچی، اسکالپر (تیغ جراحی)، کاتر و ... استفاده می‌شود. اما دانش‌آموزان دوره ابتدایی فقط باید از قیچی نوک‌گرد استفاده کنند. آنها در پایه اول برای کسب مهارت در برش با قیچی تمرین‌هایی به شرح زیر انجام داده‌اند.

- ۱- معلم نحوه به دست گرفتن قیچی و نکاتی در مورد ایمنی و حفاظت^۱ از قیچی را به آنها آموزش داده است.
- ۲- آنها انواع خطوط راست، شکسته و منحنی باز و بسته را روی کاغذ باطله رسم کرده و سپس با قیچی برش داده‌اند.
- ۳- یاد گرفته‌اند که برای برش دقیق‌تر و آسان‌تر شکل، کاغذ را به آرامی بچرخانند.

۱- نکات ایمنی و حفاظت و کارکردن با قیچی :

- ۱- قیچی (بزرگی و استحکام) را متناسب با آنچه می‌خواهید برش دهید، انتخاب کنید.
- ۲- پس از انجام دادن کار، تیغه قیچی را ببندید.
- ۳- در صورتی که قیچی به چسب، رنگ یا مواد دیگر آغشته شد، فوری آن را تمیز کنید.
- ۴- در صورتی که قیچی خیس شد، فوری آن را خشک کنید.
- ۵- وقتی می‌خواهید قیچی را به کسی بدهید، تیغه‌های بسته را در دست بگیرید و قیچی را از سمت دسته‌های آن به دیگری بدهید.
- ۶- پس از پایان کار اگر می‌خواهید قیچی را در کیف خود بگذارید، مقدار کمی مقوا یا کاغذ باطله را به شکل قیف درآورید، نوک قیچی را در آن بگذارید و آن را از سمت نوک تیغه در کیف خود قرار دهید.

— چسب : چسب ماده‌ای است که دو یا چند قطعه را به یکدیگر متصل می‌کند. این ماده تنوع بسیار زیادی دارد و به صورت مایع و جامد در شکل‌های مختلف تولید می‌شود.

انواع چسب‌ها از مواد طبیعی و مصنوعی ساخته می‌شوند. چسب‌های طبیعی از مواد معدنی، حیوانی (ژلاتین، سیریشم، لاک و ...) و گیاهی (نشاسته، صمغ، سریش و ...)، و چسب‌های مصنوعی از مواد شیمیایی تهیه می‌شوند. انواع چسب به صورت‌های مختلف مانند چسب تیوبی، ماتیکی، لوله‌ای، خمیری، پودری، ژله‌ای، حرارتی، نواری و ... تهیه می‌شود و در دسترس است.

هنگام استفاده از بعضی چسب‌ها، برای رقیق کردن آنها از حلال استفاده می‌شود. مانند چسب چوب یا چسب کاغذ دیواری که با افزودن مقداری آب، غلظت مناسبی پیدا می‌کند.

افشانه ورنی یا براق کننده رنگ : از افشانه براق کننده، که خود نوعی چسب است، برای ایجاد شفافیت و حفاظت از کارهای رنگ شده (مانند آثار گلی رنگ شده و مواد طبیعی و ...) استفاده می‌شود. هنگام استفاده از افشانه شفاف کننده باید ابتدا آن را تکان دهیم تا مایع درونش کاملاً یک دست شود. سپس آن را به صورت مایل و از فاصله ۲۵ سانتی متری روی شیء رنگ آمیزی شده بپاشیم. البته باید بدانیم که به دلیل وجود مواد تیزی آتش زا در افشانه، این کار برای دانش آموزان خطرناک است و معلم باید آن را انجام دهد.

اسپری روغن جلا : نوعی براق کننده است که با ایجاد لایه‌ای روی کار، آن را محافظت می‌کند. روی شیء رنگ آمیزی شده را با ابر به روغن جلا آغشته می‌کنند. قبل از شروع کار باید دست‌ها را با دستکش پوشاند تا روغن جلا به آن نچسبد.

ب) فعالیتهای یادگیری دانش آموزان

مجموعه فعالیتهایی که دانش آموزان در بخش کاردستی انجام می دهند تا به اهداف کلی درس هنر برسند، فعالیتهای یادگیری کاردستی نامیده می شوند. هر فعالیت کاردستی به نحوی طراحی شده که طی ۵۰ دقیقه در کلاس یا کارگاه قابل اجراست.

در پایه های اول تا سوم برنامه های کاردستی مطابق جدول ۱ اجرا شده و دانش آموزان ابزار و مواد و روش های کار را تجربه کرده اند.

۱- توصیه هایی برای اجرای برنامه

ابتدا برای سهولت اجرای این برنامه به معلم توصیه هایی می شود و او با استفاده از آنها می تواند فرصتهای یادگیری را برای کلاس خود فراهم آورد.

۱- دانش آموزان از پایه اول یاد گرفته اند که از ابتدای سال یک جعبه مناسب یا کیسه نایلون برای خود (فردی یا در گروه های کوچک) تهیه کنند و هر نوع ابزار و مواد مورد استفاده در فعالیتهای هنری به ویژه کاردستی؛ مانند خرده های کاغذ و مقوای رنگی، کاغذهای باطله با تصویرهای رنگی، کارت پستال ها، چسب، قیچی، دکمه، پولک، روبان، تکه پارچه های رنگی و گل دار، برگ، شاخه، صدف، سنگ ریزه، نخ کاموا و ... را جمع آوری و نگهداری کنند. ضمن یادآوری جعبه ابزار، کودکان را در مورد تهیه ابزار و مواد، استفاده بهینه از آنها و نگهداریشان بیشتر تشویق کنید. برای ساختن هر کاردستی، ابزار و مواد مختلفی مورد نیاز است. لازم است شما طراحی آموزشی چند جلسه درس هنر را از قبل آماده کنید و از مدتی پیش، موضوع کار، ابزار و مواد مورد نیاز را به اطلاع دانش آموزان برسانید تا آمادگی اجرای برنامه را داشته باشند.

۲- بعضی از این ابزار و مواد را می توان در ابتدای سال تحصیلی تهیه و در کلاس نگهداری کرد؛ مثلاً برای فعالیتهای کاغذ و مقوا می توان از مدیر مدرسه، اولیا و دیگران کمک خواست تا انواع کاغذ و مقوای یک روسفید، مجله ها و سایر نشریات خود را که تمیز ولی بی مصرف هستند، در اختیار دانش آموزان قرار دهند. برای انجام دادن فعالیتهای کاردستی، با توجه به امکانات محیط و شرایط موجود در هر منطقه، می توانید ابزار و موادی را با نمونه های پیشنهادی در برنامه جای گیرین کنید. دانش آموزان را هدایت کنید که این مواد و ابزار را پیدا کنند و در هر برنامه مورد استفاده قرار دهند.

۳- در هر جلسه پس از ایجاد انگیزه، طرح موضوع و ارائه اطلاعات، از دانش‌آموزان بخواهید به ایده‌های ذهنی خود فکر کنند و درباره آن با دوستان خود به گفت و گو بپردازند تا درک عمیق‌تری از موضوع بیابند. در باره ابزار و مواد و روش اجرای خود تصمیم بگیرند (پرورش ایده) و سپس ایده‌هایشان را با مواد مورد نظر اجرا کنند. آنها را در این فرایند هدایت کنید.

۴- دانش‌آموزان برای ساختن کاردستی باید از ایده‌های شخصی خود استفاده کنند. هرگز نمونه کار آماده را به آنان نشان ندهید؛ زیرا هدف، شکوفایی خلاقیت آنهاست و الگو برداری مورد نظر نیست. بیان ویژگی‌های ماده مورد استفاده، امکانات آن و ایجاد انگیزه برای فعالیت، دانش‌آموزان را برای اجرای کار آماده می‌کند. پس از شروع به کار، در مراحل مختلف کار آنها را راهنمایی کنید.

۵- گنجاندن کار گروهی در برنامه دانش‌آموزان لازم است. این کار را به چند روش می‌توان انجام داد:

- پس از ایجاد انگیزه و طرح موضوع، فرصت گفت و گو و مشورت برای جمع‌آوری اطلاعات فراهم آورید.
- گاه همه کلاس را در اجرای بخش‌های کوچکی از یک کار بزرگ و تکمیل یک کار گروهی شرکت دهید تا با کنار هم گذاشتن کارهای همه گروه‌ها یک اثر بزرگ و کامل ایجاد شود.

- گاهی نیز دانش‌آموزان کلاس را به چند گروه کوچک تقسیم کنید؛ به‌طوری که کار هر گروه با گروه دیگر متفاوت باشد.

۶- دانش‌آموزان پس از پایان کار، نمایشگاهی از محصولات هنری خود تشکیل دهند و درباره فرایند تولید و آثار به نمایش گذاشته شده با هم گفت و گو کنند. (نقد)

۷- دانش‌آموزان باید پس از نمایشگاه پوشه کار خود را تکمیل کنند و کاردستی‌هایی را که می‌سازند، به خوبی نگه‌دارند. آنها را راهنمایی کنید تا شناسنامه کار^۱ تهیه کنند. کاردستی‌های مسطح را به ترتیب تاریخ اجرا در پوشه کار خود قرار دهند و کاردستی‌هایی را که حجم دارند (مانند حجم سازی با گل رس)، در جعبه مقوایی بگذارند.

۸- در پایان، دانش‌آموزان را تشویق کنید تا ابزار کارشان را تمیز کنند و در جای خود قرار دهند. سپس مواد باقی‌مانده را برای جلسات بعد جمع‌آوری و کلاس را کاملاً تمیز و مرتب کنند.

۱- شناسنامه کار شامل نام و نام خانوادگی، شماره کار، موضوع، تاریخ، نام کلاس و نام مدرسه است که پشت کار می‌نویسند یا بر قطعه کاغذ کوچکی می‌نویسند و به کار می‌جسبانند.

۲- جدول فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ردیف	پایه عنوان	فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان					ششم
		اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	
۱	شکل‌سازی با کاغذ و مقوا	<ul style="list-style-type: none"> - نقش‌آفرینی با شکل‌های غیر هندسی - نقش‌آفرینی با شکل‌های هندسی - ساختن جورچین - ساختن تاج یا سرپند - ساختن پرچم - ساختن کارت تبریک و پاکت 	<ul style="list-style-type: none"> - شکل‌سازی با کاغذ مجاله - شکل‌سازی با رشته‌های کاغذی - شکل‌سازی با برش داخلی - ساختن کارت تبریک و پاکت 	<ul style="list-style-type: none"> - حجم‌سازی با کاغذ مجاله - شکل‌سازی با برش کاغذ و مقوا - شکل‌سازی با تانازدن کاغذ و مقوا (غیر هندسی) - شکل‌سازی با تا کردن دایره - شکل‌سازی با کاغذهای حلقه شده - ساختن کارت تبریک و پاکت 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن شکل‌های متحرک - ساختن مهر - ساختن کتاب 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن حجم‌های به شکل به علاوه - ساختن حجم‌های هندسی ساده (مکعب و هرم) - ساختن کتاب 	<ul style="list-style-type: none"> - ساخت کتاب - ساخت قاب عکس
۲	کار با مواد موجود در طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن کاردستی با یک ماده طبیعی (برگ، سنگ، صدف و ...) 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن کاردستی با مجموعه‌ای از یک ماده طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن کاردستی با مواد طبیعی مختلف 	*	*	
	کار با مواد دور ریختنی	*	*	*	<ul style="list-style-type: none"> - شکل‌سازی با جعبه‌ها و قوطی‌های دور ریختنی - ساختن طبل 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن کلاژ ترکیبی - شکل‌سازی با جعبه‌ها و قوطی‌های دور ریختنی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن کلاژ ترکیبی - شکل‌سازی با جعبه‌ها و قوطی‌های دور ریختنی
۳	کار با گل رُس	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد نقش روی گل - ساختن حجم گلی دلخواه - ساختن ظرف گلی به روش انگشتی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن حجم گلی دلخواه - ساختن ظرف گلی به روش فنیله‌ای 	<ul style="list-style-type: none"> - شکل‌سازی با گل (هندسی) - ساختن بشقاب گلی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن حجم گلی - رنگ‌آمیزی حجم گلی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن حجم گلی - رنگ‌آمیزی حجم گلی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختن حجم گلی - رنگ‌آمیزی حجم گلی

پ) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه چهارم ابتدایی

۱- شکل‌سازی با کاغذ و مقوا

همان‌طور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود؛ دانش‌آموزان در پایه‌های اول تا سوم با انواع کاغذ و مقوا، ویژگی‌ها و قابلیت‌ها و برخی از روش‌های کار با آنها آشنا شده‌اند. در این‌جا چند نمونه دیگر را تجربه می‌کنند.

ساختن شکل‌های متحرک : در ساختن کاردستی اتصال مواد به یکدیگر اهمیت خاصی دارد. اتصال از طریق انواع چسب، نخ، دکمه، منگنه و ... انجام می‌شود. البته گاهی هدف از اتصال، فقط چسباندن دو قسمت به یکدیگر نیست بلکه حرکت دو قسمت حول یک محور مورد نظر است؛ مانند متصل کردن دو تکه مقوا با دکمه فشاری.

در این فعالیت شکل‌هایی با اجزای متحرک ساخته می‌شود. دانش‌آموزان در جریان ساختن این شکل‌ها، با چگونگی حرکت اجزای بدن موجودات مختلف بیشتر آشنا می‌شوند. آنها می‌توانند بازی‌های خلاق و آموزشی طراحی کنند و یا تغییرات پدیده‌های طبیعی را نشان دهند. از دانش‌آموزان درباره شکل‌های متحرک سؤال کنید و از آنها بخواهید نمونه‌های متحرک را در طبیعت و نمونه‌هایی از دست ساخته‌های انسان را مثال بزنند. به آنها تا جلسه بعد فرصت دهید که با دقت به محیط اطراف خود نگاه کنند، فکر کنند، با دوستان خود مشورت کنند و درباره شکل متحرکی که می‌خواهند بسازند، تصمیم بگیرند و ابزار و مواد مورد نیاز خود را همراه بیاورند.

دانش‌آموزان می‌توانند شکل‌های متحرک را به صورت فردی یا گروهی بسازند. برای کار فردی هر دانش‌آموز موضوع خود را انتخاب می‌کند و می‌سازد. در کار گروهی همه اعضای گروه (گروه کوچک یا همه کلاس باهم) برای انتخاب موضوع تصمیم می‌گیرند، هر دانش‌آموز بخشی از موضوع را می‌سازد و سپس همه بخش‌ها را به هم متصل می‌کنند؛ مانند یک قطار که واگن‌های آن با دکمه به هم وصل می‌شوند یا آدمک‌هایی که در پایان دست‌هایشان را به هم می‌دهند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
دکمه فشاری بزرگ، مقوای رنگی، کاغذ رنگی، کاغذ کادو، ابزار نقاشی، وسایل تزئینی در صورت نیاز، قیچی، دستگاه پانچ و چسب	کلاس	فردی، گروه کوچک یا گروه بزرگ	دو جلسه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش آموزان ایده‌های خود را مطرح و درباره چگونگی اجرای آنها با یکدیگر و با معلم مشورت کنند.
- ۲- هر دانش آموز اجزای طرح خود را با مداد پشت مقوای رنگی مناسب بکشد و سپس آنها را با دقت برش دهد.
- ۳- بچه‌ها در صورت تمایل روی کار خود را با نقاشی، تصاویر بریده شده از مجله‌ها و کتاب‌های دورریختنی، کاغذهای رنگی، کاغذ کادو یا وسایل تزئینی دیگر تکمیل و تزئین کنند.
- ۴- محل اتصال دو قسمت را علامت گذاری کنند، دو قسمت را روی هم قرار دهند و با دستگاه پانچ یا شیئی نوک تیز آن را سوراخ کنند. سپس محل سوراخ شده را با دکمه فشاری به هم متصل سازند.
- ۵- شناسنامه کار را پشت آن بنویسند و سپس کارهای خود را به نمایش گذارند. (بهرتر است قبل از اتصال، انجام شود).

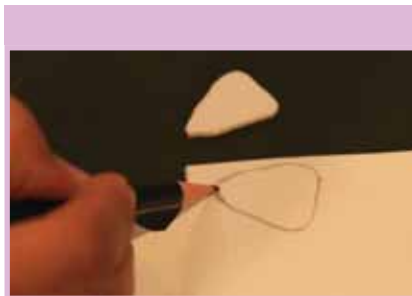
- ۶- ابزار و مواد اضافی را جمع و محیط کار خود را تمیز کنند.
- ۷- دانش آموزان درباره محصولات ساخته شده گفت و گو کنند.
- ۸- پوشه کار خود را بنویسند.
- ۹- کاردستی خود را در پوشه کار یا جعبه نگهداری کنند.

ساختن مهر: دانش آموزان در سال‌های گذشته با چاپ آشنا شده‌اند و ابتدا چاپ انگشتی و سپس چاپ گرفتن از اشیای نقش‌دار طبیعی و مصنوعی را تجربه کرده‌اند. حالا یاد می‌گیرند که برای ایجاد شکل‌ها و نقش‌های دلخواه^۱ می‌توان مهر مناسب ساخت و از آن برای ایجاد نقش استفاده کرد. گاهی این مهرها در کنار مهرهای آماده به کار می‌روند. در پایه چهارم ساختن مهر، با استفاده از فوم یا اسفنج مناسب است. این فعالیت به صورت فردی اجرا می‌شود. برای کسب نتایج بهتر، پیش از ساختن مهرهای دست‌ساز و اجرای برنامه چاپ دستی، می‌توانید دانش‌آموزان را به بازدید کارگاه‌های چاپ قلم‌کار، چاپ باتیک و... که در منطقه وجود دارد، ببرید تا با انواع مهرها و روش‌های چاپ آشنا شوند. نمایش فیلم، دیدن تصاویر و نمونه‌های صنایع دستی و هنرهای سنتی منطقه، آنها را با انواع طرح‌هایی که در زمینه تکرار می‌شوند، بیشتر آشنا می‌کند. (چند قطعه فوم رنگی و اسفنج)

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم، چسب مایع، اسفنج نازک یا فوم، خودکار، قیچی	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- روش کار را برای دانش‌آموزان توضیح دهید و اطلاعات لازم را در اختیار آنها بگذارید.
- ۲- دانش‌آموزان درباره طرح مورد نظر خود گفت و گو کنند.
- ۳- طرح مورد نظر و وسایل لازم خود را آماده کنند.
- ۴- طرح خود را روی مقوا بکشند و اطراف آن را با دقت برش دهند.
- ۵- طرح برش داده را روی اسفنج یا فوم قرار دهند، دور آن را با خودکار خط بکشند و سپس با دقت برش دهند.
- ۶- یک نوار مقوایی ضخیم را به شکل ۱۱ تا بزنند.

۱- طرح مورد نظر از نمونه‌های نقاشی دانش‌آموزان انتخاب شود؛ برای مثال، دانش‌آموزان می‌توانند از نقوش هندسی خود برای ساختن مهر استفاده کنند.

- ۷- وسط شکل مقوایی را برش دهند و این نوار تا شده را از آن عبور دهند.
- ۸- دو قسمت افقی را روی شکل مقوایی با چسب مایع محکم کنند؛ دسته مهر ساخته شده است.
- ۹- شکلی را که از اسفنج یا فوم بریده‌اند، روی شکل مقوایی بچسبانند تا یک مهر دسته‌دار آماده شود.
- ۱۰- به ترتیبی که در بخش نقاشی آمده است، از مهر خود برای ایجاد نقش روی زمینه مورد نظر استفاده کنند.

ساختن یک کتاب : دانش‌آموزان با شرکت در یک فعالیت گروهی در برنامه‌ای تلفیقی به ساختن کتاب می‌پردازند و در این فعالیت ضمن آشنایی با قسمت‌های مختلف یک کتاب، آماده‌سازی این قسمت‌ها را تجربه می‌کنند. آنها ابتدا قصه، خاطره یا شعری می‌سازند، به تأیید معلم خود می‌رسانند؛ آن را در صفحه‌های مناسب می‌نویسند (قصه‌گویی) و برای آن نقاشی‌هایی می‌کشند (نقاشی). سپس در اول کتاب دو صفحه برای معرفی نام اثر و نوشتن شناسنامه و در آخر آن یک صفحه برای ذکر مطالب اضافی قرار می‌دهند. در پایان، کتاب را صحافی می‌کنند و برای آن جلد می‌سازند (کاردستی). طراحی اندازه و شکل صفحه‌های کتاب را به دلخواه و با استفاده از تجربه‌های قبلی انجام می‌دهند. صفحه‌های کتاب را به دو شکل جدا از یکدیگر و یا به هم پیوسته انتخاب می‌کنند. در روش به هم پیوسته انواع تا مانند تایی آکاردئونی و دو تایی دولا قابل استفاده است.

اتصال صفحه‌های جدا از همه نیز از طریق انواع اتصالات مانند منگنه کردن، ایجاد سوراخ با پانچ و رد کردن انواع نخ یا نوارهای تزئینی، سیمی کردن صفحات، دوخت با سوزن و نخ، برش و رد کردن کاغذ یا انواع چسب انجام می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
ابزار نوشتن و نقاشی، کاغذ و مقوا برای صفحات و جلد کتاب، قیچی وسایل اتصال مورد نیاز	کلاس	گروه کوچک	۴ تا ۶ جلسه به صلاح‌دید معلم	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک قصه، خاطره یا شعر خود را آماده کنند. (قصه‌گویی)
- ۲- اثر مورد نظر را در کاغذ معمولی بنویسند، جای تصویرها، اندازه و تعداد آنها را مشخص کنند. (قصه‌گویی)
- ۳- ابتدا در مورد شکل و اندازه کتاب فکر و مشورت کنند و تصمیم بگیرند. (کاردستی)
- ۴- با توجه به ایده خود، کتاب را به روش صفحات جدا از یکدیگر یا پیوسته بسازند.
- ۵- در روش صفحه‌های به هم پیوسته، جلد و نحوه بستن کتاب را ابتدا طراحی و در پایان کار اجرا کنند.
- ۶- در روش صفحه‌های جدا از هم، شکل و اندازه صفحه‌ها، مانند شکل و اندازه کتاب است؛ نوع اتصال مورد نظر خود را انتخاب و صفحه‌های کتاب را برای این نوع اتصال تعیین کنند.
- ۷- ابزار و مواد مورد نیاز خود را آماده و کارها را تقسیم کنند.
- ۸- صفحه‌های مورد نظر را با شکل و اندازه‌هایی که تصمیم گرفته‌اند و به تعداد مورد نیاز آماده کنند.
- ۹- مطابق تصمیم گروه، در هر صفحه متن قصه را در جای تعیین شده بنویسند. (قصه‌گویی)
- ۱۰- نقاشی‌ها را در جاهای تعیین شده بکشند و رنگ آمیزی کنند. (نقاشی)
- ۱۱- صفحه اول کتاب متعلق به نام اثر است. دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به موضوع قصه، خاطره یا شعر شکل حروف را تغییر دهند و با نام قصه، خاطره یا شعر خود بازی کنند.
- ۱۲- دومین صفحه داخل کتاب را به عنوان شناسنامه کتاب در نظر بگیرند و تمام اطلاعات مربوط به کتاب مثل قصه‌گوها، نویسندگان، نقاشان، جلدسازان، صحافان، نام معلم، کلاس، مدرسه، منطقه و سال تحصیلی را در این صفحه قرار دهند.
- ۱۳- دو صفحه سفید برای نوشتن نظر معلم، گروه تهیه‌کننده کتاب یا سایر دانش‌آموزان در پایان کتاب قرار دهند.
- ۱۴- جلد را با استفاده از تجربه‌های نقاشی و کاردستی آماده کنند. تزئین روی جلد را می‌توانند با تغییر شکل یا برش داخل حروف نام قصه انجام دهند. همچنین، کلاژ روی جلد با انواع مواد مانند پارچه، کاغذ کادو، برگ، گل برگ، انواع کاغذ رنگی، روزنامه، مجله و... قابل اجراست. روی جلد باید مشخص‌کننده اطلاعات داخل کتاب باشد. بنابراین نام قصه یا خاطره و شعر را روی آن بنویسند. نقاشی روی جلد باید متناسب با متن کتاب (محتوای اثر) باشد.
- ۱۵- جلد را به کار اضافه کنند و اتصال مجموعه صفحه‌ها (صحافی کتاب) را با روشی مناسب انجام دهند.

- ۱۶- روی جلد کتاب را با سلیفون نازک بپوشانند.
- ۱۷- کتاب‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۱۸- کتاب‌ها را مشاهده و بررسی کنند.
- ۱۹- درباره کتاب‌ها گفت و گو کنند.
- ۲۰- کتاب‌های خود را در اختیار هم قرار دهند تا همه، آثار یکدیگر را مطالعه کنند.
- ۲۱- این مجموعه را معلم در کتابخانه کلاس نگه‌داری کند.
- ۲۲- در این کار گروهی بهتر است پس از مرحله ۷، هر یک از اعضای گروه آماده سازی یک صفحه را بر عهده گیرد. یک نفر هم جلد را آماده کند. به این ترتیب، همه در نوشتن، نقاشی و ... مشارکت خواهند داشت.

کار با دورریختنی‌ها

شکل‌سازی با جعبه‌ها و قوطی‌های دورریختنی : هر آنچه مصرفی ندارد، دور ریخته می‌شود. این دورریختنی‌ها معمولاً شامل وسایلی است که کهنه یا خراب شده‌اند یا از آنها استفاده نمی‌شود؛ مانند انواع جعبه‌ها، قوطی‌ها، بطری‌ها، مهره‌ها، پارچه‌ها، نخ‌ها، زیورآلات، تشک و نی نوشابه، قوطی کبریت، وسایل الکترونیکی، شیشه‌ها (دارو، بطری، ظروف مختلف)، پیچ و مهره، سنجاق، کلید، انواع واشر، ظروف یک‌بار مصرف، وسایل خیاطی، وسایل داخلی موتور، اجزای کوچک داخل وسایل خانگی و ... اشیای دورریختنی در جنس‌های مختلف پلاستیکی، شیشه‌ای، فلزی، پارچه‌ای، کاغذی، مقوایی و در شکل، سطح، حجم، رنگ، اندازه و بافت‌های مختلف یافته می‌شوند. دانش‌آموزان از طریق کار با اشیای دورریختنی نه تنها با جنس آنها بلکه با سایر ویژگی‌هایشان نیز آشنا می‌شوند و با تفکر و خلاقیت خود آنها را به اشیایی جدید، متنوع و آشنا تبدیل می‌کنند.

جعبه‌ها و قوطی‌ها از انواع دورریختنی‌ها هستند که در اندازه، شکل و جنس‌های متفاوت یافت می‌شوند. نمونه‌های چوبی، فلزی، پلاستیکی و مقوایی آنها را می‌توانیم ببینیم. کاربرد اصلی آنها حفظ محتویات داخلی‌شان است؛ مانند انواع وسایل خانگی یا مواد غذایی چون میوه، انواع شکلات، تنقلات و ... ویژگی آنها با توجه به اندازه، شکل و جنس متفاوت

است. بعضی از این مواد ویژگی‌هایی به شرح زیر دارند.

مقوایی: قابلیت برش زدن، سوراخ شدن، تاشدن، رنگ شدن، چسباندن مواد مختلف بر روی آن را دارد.

فلزی: سخت است و پاره نمی‌شود، با ضربه تغییر شکل می‌دهد، با خراش نقش می‌پذیرد، رنگ می‌شود و مواد مختلف روی آن چسبانده می‌شود.

چوبی: سخت است، با ضربه می‌شکند، برای اتصال آن از چسب و میخ استفاده می‌شود، قابل رنگ‌زدن و قابل کنده‌کاری است.

پلاستیکی: سخت است، جنس نازک آن قابل برش است، با حرارت تغییر شکل می‌دهد، رنگ می‌خورد و با چسب به انواع مواد چسبانده می‌شود.

برای تزئین جعبه‌ها و قوطی‌ها بسیاری از تجربه‌های گذشته قابل استفاده‌اند؛ مانند کاغذهای مجاله، مواد طبیعی، تا و

برش و ....

بهرتر است در ابتدای سال دربارهٔ انواع مواد دورریختنی با دانش‌آموزان گفت‌وگو و آنها را برای جمع‌آوری انواع قوطی و جعبه برای اجرای این فعالیت آماده سازید. در غیراین صورت، دست‌کم یک هفته پیش از اجرای فعالیت، دانش‌آموزان باید به جمع‌آوری این اشیاء پردازند و در مورد چیزی که می‌خواهند بسازند، فکر کنند، با دوستان خود مشورت کنند و در روز مورد نظر ابزار و مواد لازم را همراه خود به کلاس آورند.

تذکر: از قوطی‌های فلزی کنسرو با لبه تیز استفاده نشود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
انواع قوطی و جعبه، چسب، قیچی، انواع مواد تکمیل‌کننده کار مانند مواد طبیعی، ابزار نقاشی، وسایل تزئینی، نخ، پارچه، انواع کاغذ و مقوا	کلاس	فردی و گروهی	دو جلسه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱- موضوع را چند روز قبل برای دانش‌آموزان توضیح دهید و از آنها بخواهید به آن فکر کنند، مشورت کنند و دربارهٔ آنچه می‌خواهند بسازند، تصمیم بگیرند. و ابزار و مواد لازم را نیز جمع‌آوری کنند و با خود به کلاس بیاورند.

۲- برنامه به دو روش فردی و گروهی اجرا می‌شود.

۳- الف) فردی: هر دانش‌آموز با افزودن کاغذ یا مقوای رنگی، مواد تزئینی، مواد دورریختنی یا مواد طبیعی، یک قوطی یا جعبه را به شکلی آشنا تبدیل کند.

۴- (ب) گروهی : دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک، روی جعبه‌های خود را با رنگ یا کاغذ رنگی بپوشانند و با کاغذ رنگی یا سایر وسایل تزئینی آن را تکمیل کنند. سپس آنها را در کنار هم قرار دهند یا به یکدیگر متصل کنند تا به شکل‌هایی آشنا تبدیل شوند.

۵- شکل‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۶- ابزار و مواد اضافی را جمع‌آوری و محیط کار خود را تمیز کنند.

۷- درباره شکل‌ها گفت و گو کنند .

۸- پوشه کاری خود را بنویسند.

۹- کاردستی خود را در جعبه‌ای نگهداری کنند.

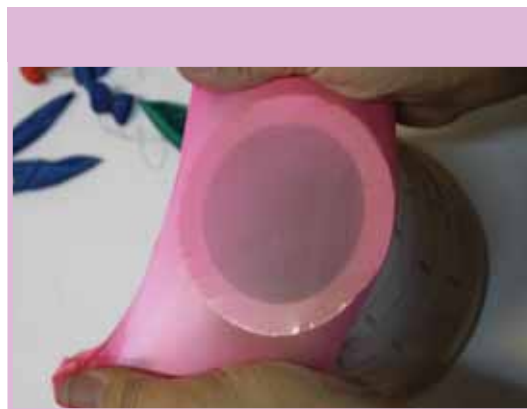
ساختن طبل : طبل یکی از سازهای کوبه‌ای است. سازهای کوبه‌ای وظیفه حفظ وزن قطعات موسیقی را برعهده دارند. ساختمان کلی این سازها شامل یک کاسه تو خالی است که بر آن پوست کشیده‌اند. تولید صدا از طریق انگشتان، کف دست‌ها یا ضربه چوب (کوبه) روی پوست انجام می‌گیرد.

دانش‌آموزان می‌توانند با انواع گلدان، لیوان یا کاسه‌های سفالی، لیوان‌هایی از جنس دیگر، سطل یا دبه‌های خالی کوچک یا ظروف مشابه که یک طرف یا دو طرف آنها باز است، طبل بسازند. در صورتی که دو طرف ظرف باز است، هر دو طرف با بادکنک، کاغذ، پلق شفاف، پوست نازک یا ... پوشانده می‌شود و با دو کوبه از دو طرف نواخته می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
لیوان کاغذی یا پلاستیکی یا گلدان سفالی یا دبه پلاستیکی یا ظروف مشابه، بادکنک یا کاغذ یا پلق شفاف یا پوست یا ... و چسب مناسب یا کش اسکناس، دو مداد بلند (یا اشیاء مشابه)	کلاس	فردی	یک جلسه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- چند روز قبل با دانش‌آموزان در مورد سازهای کوبه‌ای و به ویژه طبل، گفت و گو و آنها را با شکل و صدای این سازها آشنا کنید.
- ۲- از آنها بخواهید به طبل مورد نظر خود فکر کنند و وسایل مورد نیاز را آماده سازند.
- ۳- برای ساختن طبل، بادکنک یا کاغذ یا ... را با راهنمایی شما روی بدنه‌ای که آماده کرده‌اند (در حدی که پاره نشود) بکشند و محکم ببندند (با چسب یا کش).

- ۴- با مداد روی این طبل کوچک ضربه بزنند. سر مداد را با اسفنج یا مقداری پنبه داخل لفاف پارچه‌ای یا تکه‌ای پارچه که به صورت گلوله درآمده است، بپوشانند تا تیزی آن به پوشش طبل صدمه نزنند.
- ۵- توجه دانش‌آموزان را به اختلاف صداها که حاصل از اندازه و جنس کاسه، روکش طبل و ... است، جلب کنید.
- ۶- بچه‌ها در مورد طبل‌هایی که ساخته‌اند و اختلاف صداها را آنها (علت اختلاف صدا : طبل و وسیله‌ای که با آن ضربه می‌زنند) گفت و گو کنند.

حجم سازی با گِل رس

الف) دانستنی‌های معلم

ساده‌ترین و در دسترس‌ترین ماده‌ای که در اطراف انسان وجود دارد، خاک و گِل است. انسان با شکل دادن به گِل، آثار فراوانی تولید کرده است.

نقش برجسته‌ها و بسیاری از شاهکارهای معماری، ظرف‌ها و اشیای متنوع مصرفی و هنری، آجر، کاشی و مجسمه از جمله آثاری هستند که از گِل ساخته شده‌اند. نمونه‌های بسیاری از این اشیای زیبا را با مراجعه به موزه‌ها، کتاب‌های تاریخ هنر ایران و گشت و گذاری در نقاط مختلف کشور، می‌توان دید.

ماده اصلی تشکیل دهنده سفال، خاک رُس است که با آب، مخلوط و به گِل تبدیل می‌شود. برای به دست آوردن گِل مناسب، ابتدا خاک رس را با آب مخلوط می‌کنند تا به دوغاب تبدیل شود. پس از ته نشین شدن سنگ‌ها و جدا کردن مواد اضافی از سطح دوغاب، آن را به ظرف دیگری انتقال می‌دهند و صبر می‌کنند تا دوغاب تبخیر شود و گِل، در ته ظرف باقی بماند. گِل حاصل را روی قالب‌های گچی می‌ریزند تا آب اضافی آن جذب شود. سپس آن را ورز می‌دهند. گِل پس از ورز دادن به

صورت خمیری نرم، شکل پذیر و نقش پذیر درمی آید که می توان آن را با دست یا قالب شکل داد. برای آزمایش میزان چسبندگی و شکل پذیری گل، فتیله ای گلی به ضخامت مداد را به دور انگشت حلقه می کنند. اگر این فتیله ترک خورد، چسبندگی آن کم است و برای کار کردن مناسب نیست. پس، آن را با کمی آب دوباره ورز می دهند تا به نرمی مناسب برسد.

نگه داری گل برای مدت طولانی، بر خاصیت شکل پذیری آن می افزاید. گل بعد از خشک شدن سفت می شود اما بر اثر رطوبت، دوباره نرم خواهد شد. بهتر است پس از ساختن حجم مورد نظر، از خیس و مرطوب شدن آن جلوگیری شود. خشک شدن گل پس از ساختن حجم بسیار مهم است و باید به تدریج صورت بگیرد.

گل در معرض هوا، در صورت نبودن رطوبت به سرعت خشک می شود و ترک برمی دارد؛ چون سطح خارجی آن زود خشک می شود ولی لایه درونی آن هنوز خیس است و فشار درونی، باعث ایجاد ترک در سطح خارجی گل می شود. بر این اساس، باید سرعت خشک شدن را کم کرد^۱. برای این کار، حجم ساخته شده را درون نایلون می گذارند و سوراخ های کوچکی در سطح نایلون ایجاد می کنند تا هوا کم کم به داخل آن نفوذ کند و حجم ساخته شده، به آرامی خشک شود.

پس از خشک شدن گل، می توان شی گلی را پخت که در این صورت، به آن سفال می گویند. گل تحت تأثیر حرارت در کوره تغییر می کند و سفت، محکم، انعطاف ناپذیر و سنگ مانند می شود؛ بدون اینکه با گذشت زمان، تغییر کند. رنگ خاک رس، قبل و بعد از پختن، تفاوت می کند. اگر خاک رس خالص باشد، بعد از پخت، رنگ آن سفید می شود و اگر در ترکیب آن اکسید آهن باشد، به رنگ سرخ، اگر کربن داشته باشد به رنگ تیره و اگر گرافیت داشته باشد، به رنگ خاکستری درمی آید. در منطقه ای که شما زندگی می کنید، سفال های بدون لعاب چه رنگی دارند؟

۱- وقتی سطح حجم گلی خشک شد، آب قسمت زیرین توسط لوله های موئین به سطح می آید و در هوا پخش می شود و خشک شدن، به تدریج صورت

می گیرد.

ساخت اشیای گلی به چند روش انجام می شود : با دست ، با چرخ سفالگری و از طریق قالب گیری . پس از ساخت حجم گلی و خشک شدن تدریجی آن، مرحله پخت فرا می رسد. درجه حرارتی که در آن، حجم گلی پخته می شود، به نوع گل بستگی دارد.

گل معمولی در دمای ۱۰۰۰ درجه سانتی گراد پخته می شود. در دمای پایین تر، حجم کاملاً پخته نخواهد شد و استحکام کافی را نخواهد داشت؛ به همین علت ، میزان سختی آثار سفالی گوناگون، متفاوت است. برای نمونه، سفالینه های یافت شده در حفريات باستان شناسی، نشان دهنده تفاوت روش پخت سفال در دوره های مختلف است. متأسفانه ، بسیاری از این آثار محکم نیستند و در عملیات حفاری به راحتی می شکنند.

ب) فعالیتهای یادگیری دانش آموزان

توصیه هایی برای اجرای برنامه

دانش آموزان در سال های پیش، در برنامه های مختلف حجم سازی با گل رس ، ابتدا با ویژگی های گل، که ماده ای نرم، شکل پذیر و نقش پذیر است، آشنا شده اند و این ویژگی ها را تجربه کرده اند. آنها یاد گرفته اند که در هر جلسه حجم سازی با گل رس لازم است :

۱- از گل های آماده و بهداشتی استفاده کنند.

۲- ناخن هایشان کوتاه باشد.

۳- در موقع کار با گل ، پیش بند ، کاور یا لباس کار مناسب بپوشند. آنها می توانند از لباس های مستعمل به ویژه پیراهن مردانه آستین کوتاه بدون یقه استفاده کنند و دکمه های آن را از پشت سر ببندند.

۴- روی میز کار را با نایلون بپوشانند.

- ۵- از ظرف آب مناسب استفاده کنند. ظرف آب باید سنگین و کمی بزرگتر از دست آنها باشد تا به سادگی نریزد. یک کاسه بزرگ سفالی برای این کار مناسب است.
- ۶- پیش از شروع کار، با دانش‌آموزان به گفت و گو بپردازید و دربارهٔ تجربیات قبلی و آنچه می‌خواهند بسازند، با آنها صحبت کنید.
- ۷- دانش‌آموزان ابتدا گل را ورز دهند تا به کیفیت مناسب برسد. برای ورز دادن، گل را روی سطح به صورت تخت درآورند سپس با پاشنهٔ دست آن را به طرف جلو بکشند، لوله کنند و دوباره به جلو فشار دهند تا هوای درون گل خالی و آمادهٔ کار شود.
- ۸- اگر گل شل بود، آن را روی کاغذ کاهی بگذارند، کمی غلت دهند تا آب اضافه‌اش گرفته شود. در حین کار، گل اضافی را در نایلون قرار دهند تا خشک نشود.
- ۹- در صورت ترک برداشتن حجم گلی در زمان ساخت، محل ترک را با اسفنج مرطوب یا انگشت خیس به نرمی و با کمی فشار به هم بچسبانند.
- ۱۰- برای اتصال دو تکه گل به یکدیگر (مثل دسته که به ظرف چسبانده می‌شود)، محل مورد نظر را با شیئی نوک‌تیز خراش دهند و با مقداری گل شل و کمی فشار به هم بچسبانند.
- ۱۱- پس از اتمام کار، تمامی سطح کار را با اسفنج و دوغاب (گل شل) یک‌دست و صاف کنند.
- ۱۲- می‌توانند به روش‌های گوناگون و با استفاده از اشیای مختلف جمع‌آوری شده، روی شیء گلی نقوش مختلفی ایجاد کرده و آن را تزئین کنند.
- ۱۳- گل باقی‌مانده را جمع‌آوری کنند و در نایلون یا ظرف پلاستیکی دربسته‌ای قرار دهند.
- ۱۴- پس از پایان کار، ظرف‌های آب را تمیز کنند و در جای مناسب قرار دهند.
- ۱۵- برای این که حجم یا ظرف ساخته شده به سرعت خشک نشود (چون ترک برمی‌دارد یا می‌شکند)، روی آن را با نایلون سوراخ‌دار بپوشانند.
- پس از پایان کار با گل، دست‌های خود را با آب و صابون بشویند.
- ۱- لباس کار خود را تاکنند و در جای مناسب قرار دهند.
- ۲- آثار خود را پس از خشک شدن، رنگ آمیزی کنند. برای این کار از رنگ‌هایی که پوشاندگی بیشتری دارند، مانند آبرنگ غلیظ، اکریلیک، گواش^۱ یا رنگ پلاستیک استفاده کنند؛ چون هم به خوبی در آب حل می‌شوند و هم استفاده از آنها آسان‌تر است.
- ۳- برای سطوح بزرگتر یا رنگ آمیزی کامل، قلم موی بزرگتر مناسب است. پس از پایان رنگ‌آمیزی، شیء رنگ‌آمیزی شده را با روغن جلا، کیلر یا افشانهٔ براق‌کننده بپوشانند تا رنگ آن ثابت شود. برای استفاده از کیلر یا روغن جلا بهتر است

۱- برای آشنایی با گواش و نحوهٔ استفاده از آن به بخش «ابزار نقاشی» مراجعه کنید.

از دستکش پلاستیکی و یک اسفنج کوچک استفاده شود^۱. استفاده از افشانه براق کننده در محیط کلاس یا محیط های بسته دیگر خطرناک است. معلم می تواند این کار را در یک محیط باز مانند حیاط مدرسه انجام دهد.

۴- شیء گلی ساخته شده را پس از خشک شدن در جعبه ای محکم، لایه لای کاغذهای نرم رشته رشته شده، نگهداری کنند.

ساختن اشیای گلی به روش فتیله ای: یکی از روش های قدیمی ساختن ظرف، روش فتیله ای است که پس از اختراع چرخ سفال گری نیز همچنان رونق خود را حفظ کرده است؛ چون ظرف های بزرگ را نمی توان با چرخ سفال گری ساخت. برای ساختن این گونه ظرف ها از روش فتیله ای یا روش قالب گیری استفاده می کنند.

در روش فتیله ای برای ساختن ظرف، ابتدا کف ظرف را به شکل مورد نظر و به صورت تخت (یک تکه یا با روش فتیله ای) آماده می کنند. سپس گل را به شکل فتیله ای باریک درمی آورند و به صورت حلقه ای دورتادور کف ظرف می پیچند و لایه های بعدی را اضافه می کنند تا جایی که دیواره ظرف کامل شود. برای اتصال حلقه های فتیله، با استفاده از ایزاری نوک تیز، روی محل اتصال (دو لایه فتیله گلی) خراش ایجاد می کنند. سپس به کمک گِل شُل (دوغاب یا چسب گل) دو لایه فتیله را به هم متصل می کنند.

این فعالیت که در پایه دوم به صورت گروهی اجرا شده، در این جا به صورت فردی و به دو روش قابل اجراست:

۱- ساختن ظرف (به صورت هندسی یا غیر هندسی)

۲- ساختن شکل (حجم یا سطح).

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
گل رس آماده، لباس کار و نایلون (برای روی میز و برای خشک کردن ظرف ساخته شده)، ظرف آب، چاقوی پلاستیکی، اسفنج کوچک	کلاس	فردی	دو جلسه ۵۰ دقیقه ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا (روش اول: ساختن ظرف)

- ۱- دانش آموزان ابزار و مواد خود را آماده کنند، لباس کار بپوشند و میز کارشان را با نایلون بپوشانند.
- ۲- در مورد ظرفی که می خواهند بسازند، مشورت کنند، فکر کنند و تصمیم بگیرند.
- ۳- گل را از کیسه خارج کنند و ورز دهند.
- ۴- کف ظرف را به شکل تخت یا با استفاده از فتیله (که به شکل حلزونی پیچیده می شود) بسازند.
- ۵- با گل آماده فتیله های مورد نیاز را بسازند و در کیسه نایلونی (یا ظرفی با شرایط مشابه) نگهداری کنند.
- ۶- دورتادور کف ظرف را با یک شیء نوک تیز خراش دهند، سپس روی آن را کمی دوغاب گل، بریزند.

۱- ورنی یا روغن جلا قلم موهای آبرنگ را خراب می کند و اگر قلم مو آغشته به کیلر شد حتماً بلافاصله با تینر فوری شستشو دهید.

- ۷- فتیله را روی خراش‌ها فشار دهند تا کاملاً بچسبد. دو سر فتیله را نیز به هم متصل کنند.
- ۸- با همین روش فتیله‌های بعدی را متصل کنند تا حدی که دیواره ظرف کامل شود. ظرف ساخته شده را به دو روش می‌توان تمام کرد:
- (الف) با حفظ بافت فتیله‌ای
- (ب) با صاف و یکنواخت کردن بافت فتیله‌ای (به کمک دست یا ابزار و در پایان، اسفنج خیس).

- ۹- در صورت تمایل، دسته یا پایه‌ای بسازند و به ظرف متصل کنند.^۱
- ۱۰- ظرف‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند. (تصویر یک نمایشگاه از کارهای بچه‌ها)
- ۱۱- درباره ظرف‌ها گفت و گو کنند.
- ۱۲- ظرف‌های ساخته شده را در پوشش نایلونی سوراخ‌دار خشک کنند. (تصویر از روش خشک کردن زیر پوشش نایلونی)

۱- در اتصال دو قطعه گلی به هم حتماً دو قطعه نیز خراش داده شود.

- ۱۳- پس از خشک شدن ظرف‌ها، آنها را به روش دلخواه رنگ آمیزی کنند.
- ۱۴- در صورت تمایل، رنگ خشک شده را با روغن جلا پوشانند.
- ۱۵- پس از خشک شدن روغن جلا، شناسنامه کار را بنویسند و بر آن نصب کنند.
- ۱۶- پوشه کار خود را کامل و ظرف را نگهداری کنند.

مراحل اجرا (روش دوم : ساختن حجم)

مراحل ۱ تا ۴ مانند روش اول اجرا شود و پس از آن :

- ۱- شکل مورد نظر خود را با استفاده از فتیله‌ها بسازند و در صورت تمایل آن را نقش‌دار کنند.
- ۲- حجم یا سطح ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۳- درباره کارهای انجام شده گفت و گو کنند.
- ۴- کار را در نایلون سوراخ شده بگذارند تا به آرامی خشک شود.
- ۵- بعد از خشک شدن، آن را رنگ آمیزی کنند.
- ۶- پوشه کار خود را کامل و ظرف را نگهداری کنند.

رنگ آمیزی حجم های گلی : اغلب روش های رنگ آمیزی مطرح شده در بخش نقاشی بر روی سفال و حجم های گلی خشک شده، قابل اجراست. بهترین ماده برای رنگ آمیزی گل خشک شده در دوره ابتدایی، گواش است. از ویژگی های گواش تنوع رنگ و پوشاندگی آن است.

برای تمیز نگه داشتن محیط کار لازم است دانش آموزان پیش از شروع رنگ آمیزی، سطح میز را با نایلون بپوشانند و پس از انجام دادن کار، وسایل خود را (پالت، قلم مو و ...) جمع آوری کرده، بشویند و خشک کنند.

رنگ آمیزی اشیای گلی به روش های مختلف قابل اجراست؛ از جمله :

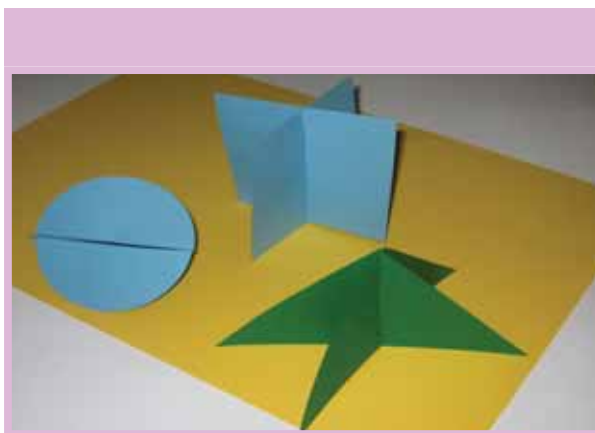
- ۱- با حفظ زمینه گلی نقشی را با قلم موی آغشته به رنگ، روی آن بکشند.
- ۲- با استفاده از انواع مهرهای آماده یا دست ساز آغشته به رنگ، حجم های گلی خشک شده را نقش دار کنند.
- ۳- تمام سطح گلی را با یک رنگ بپوشانند (مانند رنگ پلاستیکی سفید که باعث درخشش بیشتر سایر رنگ ها می شود). سپس نقوش رنگی مورد نظر را با قلم مو روی آن بکشند.
- ۴- تمام سطح گلی را با یک رنگ بپوشانند و روی آن را با مهر آغشته به رنگ های متنوع نقش دار کنند.

ت) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه پنجم ابتدایی

شکل‌سازی با کاغذ و مقوا

ساختن حجم‌های به علاوه‌ای شکل : آیا تا به حال فکر کرده‌اید که اگر مواد و ابزاری جز کاغذ و مقوا و قیچی در اختیار نباشد، چگونه می‌توانید اجزای یک کار دستی را به هم متصل کنید؟ همان‌طور که می‌دانید، اتصالات در ساختن کاردستی نقش مهمی دارند. برش دادن کاغذ یا مقوا و رد کردن نوارهای کاغذی و مقوایی از داخل برش، نمونه‌ای از این اتصالات است. اتصال به‌علاوه‌ای شکل، نمونه دیگری از این نوع اتصال است. برای ایجاد اتصال به‌علاوه‌ای، دو قطعه مقوا را برش می‌دهند و آنها را از محل برش‌ها رد می‌کنند. به این ترتیب، سطح به حجم تبدیل می‌شود. ایستایی حجم در این فعالیت، بسیار مهم است.

اتصال به‌علاوه‌ای به دو شکل اجرا می‌شود :

— **شکل‌های قرینه :** از اتصال دو سطح کاملاً یک اندازه و یک شکل به دست می‌آید. این شکل‌ها به دو صورت هندسی و غیر هندسی ساخته می‌شوند. شکل‌های قرینه غیر هندسی را می‌توان به صورت‌های متنوع مانند شکل بعضی از میوه‌ها (سیب، انار، گل‌ابی) یا گل‌ها، ستاره‌ها و ... ساخت. شکل‌ها را روی محور تقارن تا نیمه و در جهت عکس یکدیگر برش می‌دهند از داخل یکدیگر می‌گذرانند تا به صورت حجمی ایستاده قرار گیرد.

— **شکل‌های غیر قرینه :** دو طرف شکل یکسان نیستند اما باید دو طرف هم وزن باشند تا تعادل برقرار شود و حجم به خوبی بایستد. حیوانات ، پرندگان، وسایل نقلیه و انسان نمونه‌هایی از شکل‌های غیر هندسی هستند که اجزای آنها با استفاده از اتصال + ساخته می‌شوند.

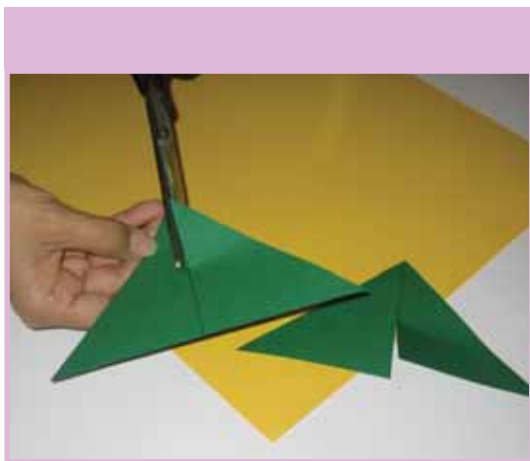

دانش‌آموزان در پایه‌های دوم و سوم، تقارن و ساختن شکل‌های قرینه را تجربه کرده‌اند. در پایه‌های پنجم و ششم شکل‌های قرینه را با استفاده از اتصالات به علاوه‌ای می‌سازند. از مدتی قبل، شکل‌های متقارن را یادآوری کنید. درباره اتصالات و انواع آن با دانش‌آموزان به گفت و گو بپردازید و اتصال به علاوه‌ای را به آنها معرفی کنید. از آنها بخواهید که در محیط زندگی خود، حجم‌های ایستاده را جست و جو کنند و برای ساختن یک نمونه، فکر کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم با رنگ‌های متنوع، قیچی، ابزار و مواد نقاشی و تزئینی	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا (شکل‌های قرینه‌ای)

- ۱- در این جلسه، دانش‌آموزان در باره شکل‌هایی که می‌خواهند بسازند، با هم مشورت کنند و تصمیم بگیرند.
- ۲- شکل مورد نظر را پشت مقوا بکشند و دو نمونه کاملاً یکسان و یک اندازه را با قیچی برش دهند (می‌توانند قبل از شروع کار مقوا را دو لایه کنند تا هر دو شکل را با هم و کاملاً یکسان برش دهند).
- ۳- ابتدا از شکل‌هایی مانند دایره، مربع و مثلث شروع کنند. دو شکل یکسان را از روی محور تقارن ولی در جهت عکس هم، تا وسط برش دهند. برش‌ها را از داخل هم عبور دهند؛ به طوری که کاملاً درون یکدیگر قفل شوند.

- ۴- شکل ساخته شده، باید ایستایی کامل داشته باشد.
- ۵- شکل‌های ساخته شده را با وسایل نقاشی، کلاژ کاغذ رنگی یا ... تکمیل کنند^۱.
- ۶- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند.
- ۷- درباره نمونه‌های ساخته شده با هم گفت و گو کنند.
- ۸- شناسنامه کار را بنویسند (بهتر است قبل از مرحله ۳ این کار را انجام دهند).
- ۹- پوشه کار خود را کامل کرده و شکل را در پوشه نگهداری کنند.

۱- با برش دادن یا چسباندن اجزای دیگر می‌توانند به شکل‌های متنوعی دست یابند.

ساختن حجم‌های هندسی ساده (جعبه‌ها): دانش‌آموزان در پایه‌های قبل از حجم‌های آماده مانند قوطی‌ها استفاده کرده‌اند. در پایه پنجم، آنها طراحی و ساختن جعبه‌ها یا حجم‌های هندسی ساده را تجربه می‌کنند.

کاربرد جعبه‌ها: جعبه‌ها کاربردهای زیادی دارند و بنابر مورد استفاده‌شان، در اندازه‌های مختلف ساخته و تزئین می‌شوند. بعضی از این کاربردها عبارت‌اند از:

- ۱- نگهداری وسایل شخصی مانند نامه‌ها، کارت‌ها، وسایل تزئینی، یادگاری‌ها، وسایل بازی و ابزار مختلف
- ۲- ساختن وسایل بازی مانند پازل‌های حجمی
- ۳- ساختن شکل‌های متنوع مانند انواع حیوانات و وسایل نقلیه
- ۴- ساختن دکور و فضای مناسب برای اجرای نمایش با کارتن‌ها یا جعبه‌های بزرگ
- ۵- تهیه جعبه هدیه با تزئین جعبه‌های ساده^۱.

نکاتی برای ساختن جعبه‌ها: برای ساختن جعبه‌ها با در نظر گرفتن مورد استفاده آنها، نکات زیر نیز قابل توجه است:

- ۱- استحکام، رنگ آمیزی و طراحی جعبه متناسب با کاربردهای مختلف آن
  - ۲- تهیه طرح جعبه و شکل گسترده آن
  - ۳- کشیدن طرح گسترده در پشت مقوا (خطوط طرح از بیرون دیده نشوند)
  - ۴- برش دادن دقیق از روی خطوط طرح
  - ۵- تا زدن صاف و با دقت قسمت‌های مورد نیاز
  - ۶- چسباندن دقیق و تمیز محل‌های اتصال (با دقت در کیفیت چسب)
  - ۷- انتخاب نوع و وسایل تزئین جعبه با توجه به کاربرد آن.
- تزئین جعبه‌ها:** جعبه‌ها را با توجه به کاربردی که دارند، با انواع روش‌های نقاشی، کلاژ (تکه چسبانی)، چاپ و ... و وسایل مختلف تزئین می‌کنند. بعضی از این مواد و وسایل عبارت‌اند از:
- ۱- کاغذهای رنگی، کادو، حروف و نوشته‌ها، برچسب‌های تصویری و ...
  - ۲- روبان، انواع نوارهای پارچه‌ای و تزئینی، نخ‌های رنگی و ...
  - ۳- دکمه، پولک، منجوق، مليله و مهره‌های رنگی و ...
  - ۴- بعضی دور ریختنی‌ها مانند چوب بستنی و ...
  - ۵- انواع مواد طبیعی (دانه‌ها، هسته‌ها، پوسته‌ها، برگ‌ها، گل‌برگ‌ها، صدف‌ها، شاخه‌ها و ...)
  - ۶- انواع روش‌های نقاشی، کلاژ، چاپ و ...
  - ۷- شما در این مورد چه پیشنهاد‌های دیگری دارید؟

۱- بسته بندی بعضی از هدایا به دلیل شکل نامنظمی که دارند، دشوار است؛ بنابراین، قرار دادن آنها در یک جعبه تزئین شده راه حل مناسبی است که زیبایی خلاق

هم به آن می‌بخشد.

ساختن مکعب : مکعب ساده‌ترین حجم هندسی منظم است و از شش مربع هم اندازه ساخته شده است : یک مربع برای کف آن ، چهار مربع برای دیوارها و یک مربع برای سقف مکعب (یا درجعه). در صورتی که در مکعب باز و بسته شود، به جعبه تبدیل می‌شود. از مدتی پیش درباره تفاوت سطح و حجم، انواع جعبه‌ها و کاربردهای آنها با دانش‌آموزان گفت و گو کنید. از آنها بخواهید چند جعبه پیدا کنند، اتصالات جعبه‌ها را باز و شکل گسترده آنها را مشاهده کنند و درباره اندازه، کاربرد، جنس مقوای مورد نیاز، نوع تزئین و مواد تزئینی مناسب برای ساختن مکعب یا جعبه خود مشورت کنند، تصمیم بگیرند و مواد و ابزار مورد نیاز را تهیه کنند. آنها را راهنمایی کنید که برای ساختن اولین نمونه، مکعب کوچکی را انتخاب کنند تا رسم شکل گسترده، برش دادن و چسباندن مکعب را به خوبی یاد بگیرند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم با رنگ مناسب، مداد، خط‌کش، قیچی، چسب مایع، دستگاه پانچ، وسایل تزئینی	کلاس	فردی	دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- شکل گسترده مکعب را روی تابلوی کلاس بکشید. مراحل رسم و جزئیات را برای دانش‌آموزان توضیح دهید.
- ۲- دانش‌آموزان ابزار و مواد لازم را آماده کرده‌اند.
- ۳- یک مربع به اندازه مورد نظر بکشند، دور آن را به دقت برش دهند و از آن به عنوان الگو استفاده کنند.

- ۴- الگو را در محل مناسب در پشت مقوا قرار دهند و دور آن را خط بکشند.
- ۵- این مربع را به شکل گسترده تبدیل کنند؛ یعنی، روی هر ضلع آن یک مربع بکشند (چهار دیوار).

- ۶- روی یکی از مربع‌های دیوار، یک مربع دیگر بکشند.
- ۷- روی تابلو، چگونگی اتصال‌ها و محل آنها را توضیح دهید.
- ۸- به محل اتصال‌ها، یک لبه به عرض یک سانتی متر اضافه کنند. (برای مکعب بزرگ، لبه پهن‌تر لازم است.)
- ۹- محل برش‌ها و تازدن‌ها را رنگی کنید و هر یک را توضیح دهید.
- ۱۰- دور شکل را با قیچی برش دهند.
- ۱۱- محل خط‌چین‌ها را به طرف داخل تا بزنند.
- ۱۲- روش اتصال صحیح و چسباندن اتصالات را توضیح دهید.
- ۱۳- لبه اضافه هر مربع را با چسب مایع به مربع کناری بچسبانند.
- ۱۴- مکعب‌های آماده را در صورت تمایل تزئین کنند.
- ۱۵- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند.
- ۱۶- درباره نمونه‌های ساخته شده، با هم گفت و گو کنند.
- ۱۷- شناسنامه مکعب را بنویسند، پوشه کار خود را تکمیل و مکعب‌ها را نگهداری کنند.

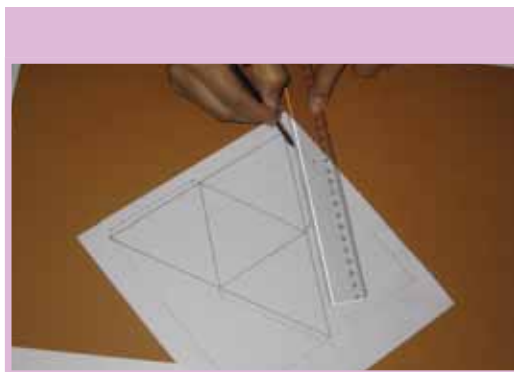
برای ساختن جعبه‌ای به اندازه‌ی دلخواه، می‌توانند اندازه‌ی شکل اصلی، یعنی مربع الگو، را تغییر دهند. پس از ساختن جعبه، آن را با افزودن کاغذ و مقوای رنگی یا ... به شکلی آشنا مثلاً حیوان یا گیاه تبدیل کنند.

ساختن هرم : هرم مثلث القاعده یا چهار وجهی منتظم حجمی است که از اتصال چهار مثلث متساوی الاضلاع هم اندازه ساخته می شود. این شکل کاربردهای زیادی دارد که یکی از آنها ساختن جعبه است. همچنین، با افزودن قطعات کاغذی می توان از آن انواع حیوانات یا گیاهان را ساخت. از مدتی قبل از اجرای این فعالیت، شکل هرم را به دانش آموزان معرفی کنید و از آنها بخواهید که به کاربردهای مختلف آن فکر کنند و درباره هری که می خواهند بسازند، فکر و مشورت کنند و تصمیم بگیرند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم با رنگ مناسب، مداد، خط کش، قیچی، چسب مایع، دستگاه پانچ، وسایل تزئینی	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

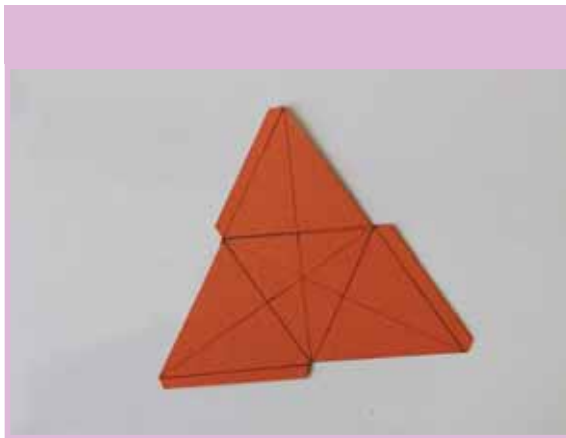
- ۱- شکل گسترده هرم را روی تابلوی کلاس بکشید و مراحل رسم و جزئیات آن را برای دانش آموزان توضیح دهید.
- ۲- دانش آموزان ابزار و مواد لازم را آماده کرده اند.
- ۳- روش رسم مثلث متساوی الاضلاع را با کشیدن شکل روی تابلو برای دانش آموزان توضیح دهید.
- ۴- یک مثلث متساوی الاضلاع بکشند^۱.

- ۵- مثلث را الگو قرار دهند و گسترده جعبه را طراحی کنند.
- ۶- لبه ای به عرض یک سانتی متر به یک ضلع دیواره های مثلث اضافه کنند.
- ۷- محل خط چین ها را به طرف داخل تا بزنند.
- ۸- لبه اضافی هر مثلث را به داخل مثلث کناری بچسبانند.

۱- اندازه این حجم با بزرگ و کوچک کردن این مثلث تعیین می شود.

- در صورتی که بخواهند هرم به راحتی باز و بسته شود، رأس آن را سوراخ کرده و وارد کردن نخ به هم متصل کنند. پس از ساختن هرم می‌توانند آن را با افزودن کاغذ و مقوای رنگی یا ... به شکلی آشنا، مثلاً حیوان یا گیاه، تبدیل کنند.
- ۹- هرم را مطابق کاربردی که در نظر گرفته اند، تزئین کنند.
- ۱۰- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند.
- ۱۱- درباره نمونه‌های ساخته شده، با هم گفت و گو کنند.
- ۱۲- شناسنامه هرم را بنویسند، پوشه کار خود را تکمیل و هرم‌ها را نگهداری کنند.
- * دانش‌آموزان می‌توانند گسترده شکل را به روش‌های دیگری هم بکشند.

ساختن یک کتاب : دانش‌آموزان با توجه به تجربه پایه چهارم که کتاب را به صورت گروهی تهیه کرده‌اند، در یک برنامه تلفیقی به صورت فردی یک کتاب می‌سازند. در این فعالیت، هریک از آنها ضمن آشنایی بیشتر با قسمت‌های مختلف یک کتاب، آماده‌سازی این قسمت‌ها را خود، بدون کمک دیگران، تجربه می‌کند. این فعالیت کامل‌ترین کاری است که دانش‌آموزان در دوره ابتدایی انجام می‌دهند. آنها در این فعالیت ابتدا قصه، خاطره یا شعری می‌سازند، آن را در صفحه‌های مناسب می‌نویسند (قصه‌گویی) و برای آن نقاشی‌هایی می‌کشند (نقاشی). در پایان، کتاب را صحافی می‌کنند و برای آن جلد می‌سازند (کاردستی). قصه را با همکاری چند نفر به نمایش‌نامه تبدیل کرده و پس از تمرین به صورت نمایش اجرا می‌کنند. در واقع، در این فعالیت آنها از تمام تجربه‌هایی که در این دوره پنج ساله کسب کرده‌اند، استفاده می‌کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
ابزار نوشتن و نقاشی، وسایل اتصال مورد نیاز، قیچی، صفحات آماده قصه و تصویر، صفحات سفید اضافی هماهنگ با صفحات تصویر سازی شده (۴ تا ۶ صفحه)، مقوا برای جلد و ...	کلاس	فردی	به صلاح‌دید معلم	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

همانند پایه چهارم (صفحه ۸۱) است؛ با این تفاوت که فردی است و هریک از دانش‌آموزان به تنهایی آن را انجام می‌دهد.

کار با دورریختنی‌ها

ساختن کلاژ ترکیبی : دانش‌آموزان در پایه‌های پنجم ترکیب مواد طبیعی^۱ و دورریختنی‌ها را برای تصویر سازی یا ساختن تابلوی نقاشی تجربه می‌کنند. طرح، نقش، رنگ و بافت انواع پارچه، کاغذ و مقوای دورریختنی به جای رنگ در تکمیل و زیباتر کردن کاردستی و نقاشی قابل استفاده است. این شیوه کلاژ یا تکه چسبانی نام دارد. چند هفته پیش از اجرای برنامه، درباره تکمیل کاردستی و نقاشی با انواع مواد در دسترس از جمله پارچه، سنگ، صدف، چوب، هسته‌ها و پوسته‌ها، خرده کاغذها و مقوای رنگی، نخ‌های رنگی و ... (چسباندن دورریختنی‌های رنگی به جای رنگ آمیزی نقاشی) با دانش‌آموزان گفت و گو کنید. سپس از آنها بخواهید متناسب با موضوع کاردستی، مواد مورد نیاز خود را جمع‌آوری کنند. دانش‌آموزان می‌توانند انواع پارچه، کاغذ و مقوای جمع‌آوری شده را به صورت آلبوم درآورند؛ یعنی، تکه‌ها را از نظر رنگ یا طرح دسته بندی کنند، روی هم بچینند و با یک گیره یا سنجاق قفلی بزرگ آنها را نگه‌داری کنند.

۱- مواد طبیعی برای فعالیت کلاژ نباید آن قدر حجیم، سنگین یا برجسته باشند که تعادل کار را به هم بزنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
انواع مواد طبیعی یا سایر دور ریختنی‌ها، پارچه و کاغذ و مقواهای ساده و طرح دار یا نقش دار، مواد تزئینی، قیچی، چسب مایع، مقوای A4 ضخیم برای زمینه کار	کلاس	فردی	دو یا سه جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش آموزان موادی را که برای ساختن کلاژ لازم دارند، همراه آورده‌اند.
- ۲- ابتدا طرح مورد نظر خود را روی مقوایی بکشند. این طرح ممکن است منظره، چهره، حیوان، میوه یا موضوع یک داستان باشد.
- ۳- در جاهایی که می‌خواهند از پارچه، کاغذ یا مقوا استفاده کنند، خطوط اطراف طرح را به دقت با قیچی برش دهند و الگو یا قالب کار را آماده کنند.
- ۴- الگو یا قالب را روی پارچه، کاغذ یا مقوای مناسب قرار دهند و دور آن را با خودکار خط بکشند. برش را از روی خطوط و با دقت انجام دهند.
- ۵- تکه‌های بریده شده را روی زمینه کار (مقوای A4) قرار دهند. سایر مواد تکمیل کننده کار را نیز در جاهای مناسب خود قرار دهند.
- ۶- هنگامی که از مناسب بودن جای همه مواد مطمئن شدند، آنها را در جای خود بچسبانند.
- ۷- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند.
- ۸- درباره نمونه‌های ساخته شده، با هم گفت و گو کنند.
- ۹- شناسنامه کار را بنویسند، پوشه کار خود را تکمیل و کلاژ را نگهداری کنند.

حجم سازی با گل رس

الف) دانستنی‌های معلم : از پایه چهارم مطالعه کنید.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ساختن حجم گلی : دانش‌آموزان در سال‌های قبل ساختن ظرف یا حجم با روش‌های انگشتی و فتیله‌ای را تجربه کرده‌اند. در پایه پنجم با استفاده از تلفیق دو روش انگشتی و فتیله‌ای یا یکی از آنها به ساختن احجام گلی می‌پردازند. در این جا کار گروهی است. دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک فکر و مشورت می‌کنند و در باره موضوع کار تصمیم می‌گیرند. سپس هر عضو گروه، بخشی از آن را می‌سازد. در پایان، بخش‌هایی را که ساخته‌اند کنار یکدیگر قرار می‌دهند و موضوع اصلی را ارائه می‌دهند. برای مثال، اگر موضوع کار مزرعه باشد، درباره آنچه در مزرعه وجود دارد، گفت و گو می‌کنند و هر یک بخشی مانند کشاورز، گیاهان، چاه آب، گاو، گاوآهن، بیل، سگ، مرغ و خروس و ... را می‌سازد. در پایان کار، اجزای مزرعه را که ساخته‌اند در کنار هم قرار می‌دهند. این مجموعه در کنار هم یک مزرعه را به بینندگان ارائه می‌نماید.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
گل رس آماده، لباس کار و نایلون (برای روی میز و برای خشک کردن ظرف ساخته شده)، ظرف آب، چاقوی پلاستیکی، اسفنج کوچک	کلاس	فردی	دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان ابزار و مواد لازم را آماده کنند، لباس کار بپوشند و میز کار خود را با نایلون بپوشانند.
- ۲- گروه‌های کوچک تشکیل دهند (گروه‌های پنج یا شش نفری).
- ۳- در مورد موضوعی که می‌خواهند بسازند، مشورت کنند، فکر کنند و تصمیم بگیرند.
- ۴- در مورد اجزای موضوع گفت و گو کنند و هر یک، ساختن جزئی را بر عهده گیرد.
- ۵- گل را از کیسه خارج کنند و ورز دهند.
- ۶- با گل آماده فتیله‌های مورد نیاز را بسازند و در کیسه نایلونی (یا ظرفی با شرایط مشابه) نگهداری کنند.
- ۷- با روی هم یا کنار هم قرار دادن فتیله‌ها شکل مورد نظر خود را بسازند.
- ۸- شکل‌های ساخته شده را برای خشک شدن آماده کنند.

رنگ آمیزی اشیای گلی : دانش‌آموزان روش رنگ آمیزی گل یا سفال (در صفحه ۹۷ مطالعه کنید) را در سال‌های پیش آموخته‌اند. هر دانش‌آموز با هماهنگی سایرین، کار خود را طوری رنگ آمیزی کند که اجزای مجموعه در کنار هم زیبایی لازم را داشته باشد.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
لباس کار، ظرف آب، قلم مو، رنگ پلاستیک سفید، رنگ گواش، روغن جلا، دستکش پلاستیک، قطعه‌ای اسفنج کوچک	کلاس	فردی	یک جلسه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان هر گروه در مورد رنگ قسمت‌های مختلف مجموعه خود گفت و گو و توافق کنند و تصمیم بگیرند.
- ۲- وسایل مورد نیاز را روی میز آماده کنند.
- ۳- لباس کار بپوشند و روی میز را با نایلون بپوشانند.
- ۴- کار خود را روی یک صفحه مقوایی کوچک و ضخیم قرار دهند.
- ۵- برای این که رنگ روی گل خشک شده کدر نشود، بهتر است ابتدا زیرسازی کنند. برای زیرسازی، روی گل را یک رنگ سفید (پلاستیک) یک دست بزنند. صبر کنند تا این رنگ خشک شود.
- ۶- روی کار سفید رنگ را به روش مناسب رنگ آمیزی کرده یا نقش‌هایی ایجاد کنند.
- ۷- پس از خشک شدن رنگ یا نقوش، تمام قسمت‌های شیء گلی را با روغن جلا پوشش دهند.
- ۸- شکل‌های کامل شده را طوری کنار هم قرار دهند که در مجموع، موضوع تعیین شده را نشان دهند.
- ۹- مجموعه‌ها را به نمایش بگذارند.
- ۱۰- مجموعه‌ها را مشاهده و در باره هر یک گفت و گو کنند.
- ۱۱- شناسنامه کار را آماده کنند و به آن بچسبانند.
- ۱۲- پوشه کار خود را تکمیل و شکل‌ها را نگهداری کنند.

ث) فعالیتهای یادگیری دانش آموزان در پایه ششم ابتدایی

شکل سازی با کاغذ و مقوا

ساختن کتاب : از پایه پنجم مطالعه کنید.

ساخت قاب عکس

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوا، مقوای رنگی، عکس دلخواه، ابزار نقاشی، وسایل تزئینی در صورت نیاز، قیچی، چسب.	کلاس	فردی، گروه کوچک یا گروه بزرگ	یک جلسه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- از دانش آموزان بخواهید ابتدا عکس را از قسمت پشت روی مقوای رنگی بگذارند و علامت بزنند؛ به طوری که دور تا دور آن حاشیه یکسانی داشته باشیم.
- ۲- سپس عکس را بردارند و از روی علامت برش بزنند.
- ۳- حالا یک مقوای رنگی تو خالی داریم که دانش آموزان می توانند دور آن را به شکل دلخواه برش بزنند و نقاشی و تزئین کنند.

قاب را می‌توان به روش‌های آموخته شده در سال‌های قبل مانند چاپ، استفاده از مچاله‌ها، کولاژ کاغذ و مقوا یا مواد طبیعی، نقاشی یا چسباندن عکس‌های مختلف تزئین کرد. در این مرحله قاب ما آماده است. (نوع طراحی، تزئین و روش استفاده از ابزار و مواد حائز اهمیت است و میزان خلاقیت کودک را نشان می‌دهد).

۴- برای نصب عکس در قاب می‌توان عکس را از پشت به قاب چسباند یا یک مقوای دیگر پشت قاب گذاشت و آن را از سه طرف چسباند. البته بالای آن باز باشد. (برای گذاشتن و در آوردن عکس)

۵- پیش از چسباندن مقوای پشت قاب، می‌توان، یک زرورق یا نایلون از پشت به قاب چسباند. این کار باعث می‌شود عکس تمیزتر بماند. در واقع، زرورق یا نایلون به جای شیشه از عکس محافظت می‌کند.

۶- در پایان کارها را به نمایش می‌گذاریم، در مورد آنها صحبت و گفت و گو می‌کنیم و در آخر نظر خود را در پوشه کار می‌نویسیم.

کار با دورریختنی ها

کلاژ ترکیبی : به دستورالعمل پایه پنجم مراجعه شود.
شکل سازی با جعبه ها و قوطی های دورریختنی : به دستورالعمل پایه چهارم مراجعه شود.

کار با گل رس : ایجاد نقش برجسته بر روی صفحه گلی

به دستورالعمل پایه های چهارم و پنجم مراجعه شود.

مراحل اجرا

- ۱- ابتدا مروری بر فعالیت های سال گذشته (طرز تهیه گل، روش های کار با گل) داشته باشید.
- ۲- از دانش آموزان بخواهید پس از ورز دادن گل، یک ورقه به اندازه و شکل دلخواه، به ارتفاع دو سانتی متر روی صفحه باز کنند.
- ۳- از آنها بخواهید نقش دلخواه را با خلال دندان روی صفحه ایجاد کنند و سپس با فتیله های مختلف روی طرح را ببوشانند. (با روش اتصال آب گل و ایجاد سوراخ هایی روی دو طرف اتصال)
- ۴- در پایان با وردنه یا یک جسم بزرگ فتیله ها را کمی فشار دهند تا کاملاً به صفحه بچسبند.
- ۵- برای خشک شدن، نایلونی سوراخ دار روی کار بکشند تا به مرور خشک شود. بعد از دانش آموزان بخواهید آن را به دلخواه رنگ آمیزی کنند.
- ۶- دانش آموزان می توانند قبل از خشک شدن سوراخی در بالای آن ایجاد کنند تا پس از خشک شدن با نخ گونی آن را آویزان کنند.
- ۷- در پایان کارها را به نمایش بگذارند و در مورد آنها گفت و گو کنند. از دانش آموزان بخواهید نظر خود را در پوشه کار بنویسند.

